

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra etologie a zájmových chovů

**Česká zemědělská
univerzita v Praze**

Požadovaný temperament u vodících a asistenčních psů

Bakalářská práce

Autor práce: Kateřina Píšová

Obor studia: Zoorehabilitace a asistenční aktivity se zvířaty

Vedoucí práce: Ing. Milena Santariová, Ph.D.

© 2020 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Požadovaný temperament u vodících a asistenčních psů" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Mileně Santariové, Ph.D. za odborné vedení této práce a také své rodině, která mě během studia velmi podporovala.

Požadovaný temperament u vodících a asistenčních psů

Souhrn

Temperament a konzistentní variace chování existují nejen u lidí, ale i u zvířat včetně psů. Individuální rozdíly mezi psy jsou pozorovány ve všech sférách jejich působení. Někteří psi jsou díky těmto určitým rozdílům chováni a vybíráni s cílem následného výcviku pro pracovní využití jako je například vodící či asistenční činnost. Temperament je většinou rozhodujícím faktorem pro úspěch psa ve výcvikových programech. Prostřednictvím běžně a často používaných testů temperamentu je snaha dosáhnout co nejpřesnější predikce požadovaného temperamentu psa odrážející se v jeho chování, ať už k výběru psa k pracovnímu výcviku, chovu či k jeho koupi.

Tato práce vychází z poznatků vědeckých studií zabývajících se především temperamentem asistenčních psů a psů určených pro vodění osob se zrakovým postižením. Úvodní část práce obsahuje charakteristiku základních pojmů týkajících se daného tématu. Následně se věnuje popisu vodících psů a psů určených pro asistenční činnost. Hlavní část práce je zaměřena na temperament psů. Pozornost je věnována temperamentním kategoriím, které dohromady určují konkrétní podobu temperamentu jedince a které se v průběhu testování temperamentu sledují a hodnotí. Co se týče temperamentu psů, existuje mnoho rozdílných studií z různých oborů, které se zabývaly tímto tématem. Dané studie sledovaly různé cíle a vznikaly nezávisle na sobě, což přineslo značné komplikace, jelikož nedošlo k vytvoření žádného standardizovaného slovníku. Jednotná standardizace pojmů by proto značně usnadnila orientaci v dané problematice. Další důležitý bod této práce pojednává o tom, jaké aspekty mají vliv na predikci požadovaného temperamentu psa. Přihlíželo se také na to, jaký je ideální věk psa pro hodnocení jeho temperamentu a jaké další faktory mohou mít vliv na výsledky jeho hodnocení v testu temperamentu. Závěrečná část práce se zabývá konkrétními metodami, kterými se temperament psů hodnotí a které jsou využívány pro predikci optimálních povahových vlastností vodících a asistenčních psů. Důležité jsou i podmínky, které by měly být během testování splněny, a tím byla zajištěna kvalita testu a závěry z něj vycházející.

Klíčová slova: vodící pes, asistenční pes, temperament, osobnost, testy temperamentu

Requested temperament of guide and assistant dogs

Summary

Temperament and consistent variety of behaviour exist not only when speaking about humans, but also speaking about animals including dogs. There are individual variations observed among dogs in all their scopes. Some of them are thanks those differences bred and chosen with the target of further working training for guide and assistant activities. Temperament presents the most important factor of dog's success in training programmes. Using common temperament tests, which are frequently obtained, we can reach very exact prediction of dog's requested temperament indenting in its behaviour, no matter if during working training, breeding or purchase.

This Thesis results from the findings of scientific researches mainly dealing with temperament of assistant dogs and dogs intended as guide dogs for people with sight disability. The first part of the Thesis presents the characteristic of the basic terms of the topic. Then it deals with the description of assistant and guide dogs. The main part of the Thesis is focused on dogs' temperament. The attention is turned to temperament categories which form the particular resemblance of individual's temperament and which are followed up and evaluated during testing. Regarding dogs's temperament there are a lot of various studies of many subject fields dealing with dogs' temperament. Those researches followed various aims and were being provided independently which arose in serious complications as there is no standard vocabulary used. Unified standardization of terms would facilitate the issue understanding. Next important part of the Thesis deals with aspects having impact on prediction of requested dog's temperament. The ideal age of dog to be evaluated in temperament test was also comprehended as well as which other factors can influence results of dogs' temperament evaluation.

The final part of the Thesis deals with particular methods used for evaluation of dogs' temperament. They are put to use for prediction of optimal character attributes of guide and assistant dogs. The conditions which are about to be fulfilled during testing to get demanded quality of testing and consequent results are also very important.

Keywords: guide dog, assistant dog, temperament, character, temperament tests

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Cíl práce.....	2
3	Literární rešerše.....	3
3.1	Osobnost psa.....	3
3.1.1	Rysy osobnosti.....	3
3.1.2	Temperament.....	4
3.1.3	Charakter.....	4
3.1.4	Rozdíly mezi pojmy osobnost, temperament a charakter u zvířat.....	5
3.2	Vodící a asistenční psi.....	5
3.2.1	Vodící psi.....	6
3.2.2	Asistenční psi.....	7
3.2.3	Profil vodícího či asistenčního psa.....	7
3.2.4	Signální psi pro zdravotně znevýhodněné.....	8
3.3	Temperament psů.....	9
3.3.1	Temperament vodících a asistenčních psů.....	10
3.3.2	Temperamentní kategorie.....	10
3.4	Štěně vodícího a asistenčního psa.....	14
3.4.1	Vývojové fáze štěněte.....	15
3.4.2	Výchova štěněte vodícího a asistenčního psa.....	16
3.4.3	Doba testování štěňat.....	17
3.5	Predikce temperamentu vodících a asistenčních psů.....	17
3.5.1	Proč je včasná predikce důležitá.....	18
3.5.2	Faktory mající vliv na úspěch psů v testu temperamentu.....	19
3.5.3	Vhodnost psů z hlediska plemene a pohlaví.....	20
3.6	Metody hodnocení temperamentu psů.....	21
3.6.1	Pozorovací testy.....	22
3.6.2	Testy temperamentu.....	22
3.6.3	Metoda kódování chování.....	23
3.6.4	Metoda hodnocení chování.....	23
3.6.5	Likertova stupnice.....	24
3.6.6	Dotazníky.....	24
3.6.7	Testy laterality.....	25
3.6.8	Test kortizolu ve slinách.....	26
3.6.9	Další možné uspořádání metod hodnocení.....	26
3.7	Kvalita testů temperamentu psů.....	26
3.7.1	Standardizace.....	27
3.7.2	Spolehlivost.....	27

3.7.3 Platnost	28
4 Závěr	29
5 Literatura	30

1 Úvod

Psi jsou našimi nejstaršími domestikovanými zvířaty a doprovází člověka již od nepaměti. V průběhu historie společného soužití lidí a psů existovala velká spousta činností, během kterých lidé využívali nenahraditelnou spolupráci se psy. Lidem pomáhali s lovením zvěře při zajišťování obživy, při tahání a přenášení břemen, s hlídáním objektů či se zaháněním dobytka (Jensen 2007a).

Dlouhé soužití psů s lidmi zapříčinilo u psů vývoj specifických úprav, kdy nám nyní pes poskytuje širokou škálu rozmanitosti, co se zevnějšího vzhledu týče, ale také nepřeborné množství rozdílných temperamentů a typů chování, které využíváme ke svým potřebám. Unikátní, důvěrný vztah mezi psy a lidmi zapříčinil, že některá plemena dokonce zjevně upřednostňují člověka před stejnými druhy. Stejně jako lidé, jsou psi vysoce společenští tvorové a snadno tak vytvářejí pracovní vztahy s lidmi (Jensen 2007a). Možná právě proto jsou psi i nyní ve většině částí světa stále oblíbenější. V dnešní době zastávají především roli společníků, členů rodiny a nejlepších přátel (Svartberg & Forkman 2002).

V průběhu posledních desítek let vzrostl zájem o studium variací chování rozdílných mezi jednotlivci. S tím se změnil dřívější názor, že takové rozdíly mezi jedinci jsou jen výsledkem zkreslení průměru. Nabytí povědomí o individuálních rozdílech, konzistentních v čase skrze různé situace, co se týče chování psů se jeví jako přínosné pro lepší pochopení vývoje chování. Lidé, kteří chovají psy nebo s nimi pracují, již dlouho vědí, že temperament má významný vliv na chování psů a jejich reakce v prostředí. Proto mají psi významné místo i pro pracovní využití, jako je například vodící či asistenční činnost, hledání různých chemikálií v podobě výbušnin či drog nebo pomoc u záchranných sil (Svartberg & Forkman 2002).

Chov a výcvik potenciálních vodících i asistenčních psů je nákladný, co se týče investovaného času, úsilí i zdrojů. Také najít domov pro dospělé psy, kteří neuspějí ve výcviku a budou z něj vyřazeni, je zpravidla náročnější, nežli je tomu u štěňat (Serpell & Hsu 2001). Nevhodné chování je považováno za hlavní důvod k vyloučení psů z výcviku vodících a asistenčních psů (Goddard & Beilharz 1982; Serpell & Hsu 2001). Organizace těchto pracovních psů se proto intenzivně snaží o co nejpřesnější predikci prostřednictvím různých metod hodnocení, které by zavčas rozpoznaly problémové chování jedince a určily by takové jedince, u kterých je pravděpodobné že nebudou vhodné pro práci (Duffy & Serpell 2012). Proto jsou znalosti o temperamentu psů významné a měli by se dále rozvíjet, aby došlo ke většímu porozumění této problematice (Svartberg & Forkman 2002).

2 Cíl práce

Prostřednictvím literární rešerše bylo cílem této práce představit temperament vodících a asistenčních psů. S tím souvisí i nastínění možných osobnostních rysů u psů. Součástí práce bylo také představení důležitých poznatků týkajících se predikce požadovaného temperamentu psů a uvedení metod, kterými se temperament psů hodnotí.

3 Literární rešerše

3.1 Osobnost psa

V průběhu domestikace byli psi domácí (*Canis familiaris*) vystaveni velkému rozsahu výběrových tlaků, což vedlo ke značné rozmanitosti morfologických znaků a chování (Svartberg & Forkman 2002). Jde o velice přizpůsobivá zvířata schopná sžít se s novým prostředím a naučit se chovat odlišně v nejrůznějších situacích. Podle současného výzkumu existují u zvířat různé základní emoce. Je také zpozorována určitá schopnost kognitivního zpracovávání, které se může podobat lidskému myšlení na méně složité úrovni. Předpoklad, že jsou psi schopni určitých emocí a kognitivního zpracování, dává ještě větší význam pro studium osobnosti a temperamentu těchto zvířat. Při zaměření se na stabilitu chování je možné vypořádat, že se psi v obdobných situacích chovají konzistentně a mají určité vzorce chování, které jsou u nich víceméně stálé. Takové stabilní vzorce chování, které tvoří tzv. styl chování jedince, tedy můžeme nazvat temperament, povaha, individualita nebo obecně zvířecí osobnost (Svartberg 2007). Psi ve společnosti lidí zastávají mnoho způsobů využití a jsou pro nás zajímavými modely pro studia zvířecí osobnosti (Svartberg & Forkman 2002).

Osobnost u lidí definujeme jako charakteristiky jedinců, které popisují a vykreslují konzistentní vzorce pocitů, myšlení a chování (Pervin et al. 2005). U zvířat je osobnost často definována z hlediska chování, které se hodnotí ve standardizovaných testech chování (Dingemans & Wolf 2010). Výsledkem jsou pak korelované sady chování, kdy k takovým korelacím u chování může dojít v rozdílných funkčních kontextech nebo v čase, či spojení těchto dvou (Gosling 2001).

Jedna z prvních studií zabývajících se se osobností psa byla studie Ivana Petroviče Pavlova, ve které rozlišoval čtyři základní typy temperamentu u psů (sangvinik, flegmatik, melancholik, choleric) prostřednictvím reakcí jedinců na podmíněný reflexní trénink (Pavlov 1941).

3.1.1 Rysy osobnosti

Rysy osobnosti (v této práci označované spíše jako tzv. temperamentní kategorie) jsou dispoziční faktory, které vytrvale a stále určují chování jedince v mnoha různých typech situací. Bývají obvykle odvozovány od vypořádaného chování (Svartberg 2007). Jde o trvalejší, vnitřní determinanty charakteristiky osobnosti (Allport 1937). Při pozorování psů je podle Svartberg (2007) možné si povšimnout, že se některá chování často spojují s chováním jiným. Jako příklad si můžeme představit psa, který vrčí. Tento pes bude pravděpodobně mít i jiné behaviorální reakce jako je naježená srst, odhalené zuby, sklopená hlava, zvednutý ocas a nejspíš se bude snažit i skočit po objektu, který mohl psa rozrušit. Takový soubor behaviorálních reakcí můžeme označit jako behaviorální rysy. Prostřednictvím behaviorálních rysů je možné charakterizovat chování jedince i rozdílné chování mezi více jedinci. Dle Blatný (2010) jsou behaviorální rysy tzv. vnější rysy, které je možné pozorovat.

Behaviorální reakce na tentýž podnět se u různých psů liší. U některých se znaky určitého typu chování projevují méně intenzivně a nemusí se projevit vůbec (Svartberg 2007).

Vedle behaviorálních rysů existují ještě kognitivní rysy (tzv. vnitřní rysy), které z vnějších projevů odvozujeme. Behaviorální a kognitivní rysy nám dohromady formují rysy osobnosti (Blatný 2010).

Jak již bylo zmíněno, dispoziční faktory, které pravidelně a vytrvale určují chování v mnoha různých typech situací nazýváme osobnostní rysy (Svartberg 2007). Blatný (2010) uvádí, že osobnostní rysy bývají obvykle odvozovány z pozorovaného chování. Jde o popisné charakteristiky osobnosti pozorovaného jedince.

Pokud hodnotíme osobnostní rysy u zvířat jako je pes je důležité brát v potaz riziko antropomorfismu (tzn. přenesení lidských vlastností na zvířata či neživé předměty). Hodnocení osobnosti u zvířat by mělo být především založeno na pozorování chování, ne na předpokladech myšlenek a pocitů. V případě zájmu prozkoumávat osobnost psa metodou pozorování jeho chování je důležité zamyslet se nad tím, zda jde o chování podmíněné osobnostním rysem psa. To je takové chování, které je pravidelně se opakující a vidáme ho u psa během různých situací. Některá chování totiž mohou být specifická pouze pro jedenu konkrétní situaci a podobná situace v za trochu jiných podmínek by mohla zapříčinit chování jiné. Pokud například vidíme fotografii psa, kde je zachycen pes vypadající agresivně, ještě to o něm nemusí vypovídat, že je agresivní, jelikož mohlo jít o zachycení zcela specifické situace, kde se pes zachoval takovým způsobem. Proto chování, které lze bez větších problémů změnit tréninkem by nemělo být vnímáno jako odraz osobnosti psa (Svartberg 2007).

To, jak se pes chová, nelze izolovaně považovat za genetický rys. Chování závisí na zděděných i získaných vlastnostech a považuje se za komplexní interakci mezi dědičností a prostředím. Z toho vyplývá, že studium dědičnosti různých temperamentních charakteristik u psa není přímočaré (Trybocka 2014).

3.1.2 Temperament

Temperament je jedním ze dvou hlavních specifíků osobnosti. Souvisí s vrozenou emoční predispozicí. Temperament můžeme definovat jako automatické asociativní reakce na emoční podněty určující návyky a nálady (Cloninger 1994). Je relativně konzistentní (Buss et al. 1987) a lze ho považovat za součet rysů osobnosti (temperamentních kategorií) vyjádřených jednotlivcem, jakými jsou například vzrušivost, agresivita či nervozita (Trybocka 2014).

Je vývojově stabilní a neovlivnitelný sociokulturním učením (Cloninger 1994). V prožívání a chování se temperament projevuje nezávisle na tom, co děláme. Projevuje se v každodenní činnosti, je geneticky podmíněný, a tedy málo ovlivněný vnějšími vlivy (Plevová 2012). Temperament psa je podrobněji představen v kapitole 3.3 Temperament psů.

3.1.3 Charakter

Charakter je druhým hlavním specifíkem osobnosti. Na rozdíl od temperamentu se charakter v průběhu života jedince formuje a záměrně vytváří. Jde o dlouhodobý proces sociálního učení, během kterého se charakter formuje. Odkazuje na sebevědomé koncepty ovlivňující naše dobrovolné záměry a postoje (Cloninger 1994).

3.1.4 Rozdíly mezi pojmy osobnost, temperament a charakter u zvířat

Definice pojmů „temperament“, „osobnost“ či „charakter“ jsou spíše lidskou záležitostí. Co se týče výzkumu chování zvířat, jsou tyto pojmy často zaměňovány a často považovány jako synonymum, což je matoucí a omezuje to tak studium tohoto jevu. Tyto rozdíly vznikaly v průběhu historie, kdy se důsledně nedbalo na aktualizaci zastaralých pojmů (MacKay & Haskell 2015).

Termín „osobnost“ neboli personalita je termín, který bývá často zaměňován s termínem „temperament“ a je dobré představit si rozdíly, které jsou mezi těmito dvěma pojmy. Ve výzkumech, kde sledují zvířata či kojence lidí je tendence používat výraz temperament. Studie zabývající se lidmi používají spíše výraz osobnost (McCrae et al. 2000). Jedním z možných vysvětlení toho, že u zvířat převládá termín „temperament“ nad termínem „osobnost“, je z důvodu obav z antropomorfismu. Tato myšlenka, že „osobnost“ je člověka a používá se jen v lidské oblasti převládala před několika desítkami let (Gosling 2001).

Takové rozlišení však není striktně dodržováno a termíny se často zaměňují (McCrae et al. 2000). V lidském měřítku byl temperament některými vědeckými pracovníky definován (viz kapitola 3.1.2 Temperament) jako zděděné, časně se projevující tendence přetrvávající a ukazující se po celý život jedince, které slouží jako základ osobnosti (Goldsmith et al. 1987). Tato definice však není vědci, kteří se zabývají výzkumem člověka, jednoznačně přijatá (McCrae et al. 2000). Vědci zkoumající temperament zvířat se na správné definici shodují ještě méně často (Gosling 2001).

Osobnost byla tedy většinou výzkumů sledována v lidském měřítku. Psychologové zabývající se osobností lidí za pojem osobnost vidí jevy, mezi které patří temperament, povahové vlastnosti, dispozice, postoje, nálady či fyzické a tělesné stavy (John & Gosling 2000). Definice osobnosti, která by zahrnovala všechny tyto jevy, by byla velmi široká. Můžeme ji však definovat jako charakteristiky jedinců, které popisují a vysvětlují konzistentní vzorce pocitu, myšlení a chování (Jones & Gosling 2005).

Ovšem výsledkem je, že neexistují striktní rozdíly, co se zvířat týče, mezi definicemi temperamentu a osobnosti (Diederich & Giffroy 2006) nebo mezi temperamentem a charakterem (Ruefenacht et al. 2002). Jelikož mnoho autorů tyto pojmy zaměňují. To následně komplikuje porozumění dané terminologie (Diederich & Giffroy 2006). V této práci bude především užíván termín temperament.

3.2 Vodící a asistenční psi

Maslow (1970) zařadil mezi priority základních potřeb lidí fyziologické potřeby, potřeby pocitu bezpečí, potřeby sounáležitosti a lásky, potřeby úcty a potřeby seberealizace.

Mnoho společenských zvířat je dle Knol et al. (1988) chováno za cílem uspokojení potřeb sounáležitosti, lásky a potřeby sebeúcty. Psi mají pozitivní vliv na sebevědomí lidí. Vodící a asistenční psi přispívají k bezpečnosti svých pánů. Jsou důležitým prvkem při vytváření pocitu lásky, úcty, a především seberealizace lidí s handicapem.

Vodící i asistenční psi jsou cvičeni, aby pomáhali lidem s různými fyzickými či dušními handicapami. První oficiální výcviková střediska pro vodící psy byla založena v Německu po první světové válce, kdy mnoho válečných veteránů s postižením zraku potřebovalo pomoc

(Pfaffenberger et al. 1976). Ve srovnání s vodícími psy se jiné druhy asistenčních psů vyvinuly relativně nedávno (Stace 2016).

Pro lidi s handicapem mají takoví psi velkou hodnotu. Aby však bylo dosaženo kýženého efektu, je zapotřebí, aby pes i psovod plnili své úkoly v rámci zdraví a svých možností, vzájemně se respektovali, shodovali a dohromady společně tvořili tým (Knol et al. 1988).

Definice různých typů asistenčních psů nejsou v literatuře jednotné. Asistenční či vodící psi by ovšem neměli být zaměňováni se psy terapeutickými, jelikož terapeutičtí psi se zúčastňují strukturovaných terapeutických intervencí v nemocnicích, pečovatelských domech, školách a dalších léčebných zařízeních s licencovanými profesionály po omezenou dobu. Psi asistenční a vodící jsou trvale umísťováni k lidem se zdravotním postižením, aby jim pomáhali s každodenními činnostmi (Winkle et al. 2018).

Má-li osoba takový typ postižení, který nespadá ani do jedné konkrétní kategorie pracovních psů, je dobré mít na paměti, že mnoho poskytovatelů různých typů asistenčních či vodících psů je schopno poskytnout víceúčelové psy, nebo psy cíleně specializované pro danou situaci (Stace 2016).

3.2.1 Vodící psi

Vodící psi musí být schopni navádět člověka, který nevidí či člověka se slabozrakostí (Weiss & Greenberg 1997). Trénování vodících psů musí zvládnout bezpečně vést svého pána kolem překážek, zastavit u obrubníků nebo upozornit na silnici (Ensminger 2010).

Musí být dostatečně motivováni, aby se naučili a zvládali úkoly, ale také dostatečně klidní, aby mohli odpočívat v době, kdy jejich práce není potřeba a čerpali energii na další pokyny majitele. Krom toho musí umět rozeznávat podněty, se kterými se setkávají, a věnovat pozornost těm, které jsou podstatné (např. silniční povoz) a ostatní ignorovat (např. hluk způsobený lidmi v obchodním domě) a nerozptylovat se jimi. Vodící psi musí umět rozlišit jemné rozdíly mezi povely (např. „počkej“ [krátké časové období] vs. „zůstaň“ [dlouhé časové období]), odolat pokušení (např. jídlo co spadne na zem) nebo být schopni reagovat na nečekané události (např. chybějící víko od kanálu na chodníku) (Bray et al. 2017b).

Vodící psi musí být velcí, musí mít dobrou pozornost, musí být velmi trénovaní, ne teritoriální, ani velmi poslušní, ani dominantní a musí mít vysokou vytrvalost.

(Weiss & Greenberg 1997)

Dříve byli jako vodící psi nejvíce používáni němečtí ovčáci. Nyní již pro tuto práci nejsou až tak upřednostňováni. Častěji jsou požíváni labradorští či zlatí retrívři, jelikož jsou oproti německým ovčákům přizpůsobivější možným nedostatkům aktivity. Jejich dalšími výhodami jsou snadná trénovatelnost a stabilní osobnost (Weiss & Greenberg 1997). Příkladem dalších plemen, které se krom zlatých retrívrů a labradorských retrívrů běžně používají, mohou být německý boxer a australský ovčák (Goddard & Beilharz 1984). Ve studii Ennik et al. (2006) se zdály být nejúspěšnější psi, co se týče vedení nevidomých, kříženci labradorského a zlatého retrívra (LGX).

3.2.2 Asistenční psi

Asistenční psi jsou velmi různorodou skupinou pracovních psů, kteří jsou speciálně cvičeni na každodenní pomoc lidem s různými typy postižení. Samotný termín asistenční pes je zastřešujícím termínem zahrnující řadu různých typů asistenčních psů. Tyto typy se odlišují speciálním výcvikem a následujícím účelem psů (Bremhorst et al. 2018).

- *Asistenční psi pro osoby s tělesným postižením* hojně doprovází osoby odkázané na invalidní vozíky. Lidem pomáhají vozík táhnout, ale také sbírat předměty ze země, svlékat oblečení, otevírat kliky u dveří či rozsvítit a zhasnout světlo. Není proto překvapivé, že takoví psi by měli být většího vzrůstu, aby byli schopní se o svého pána kvalitně postarat (Weiss & Greenberg 1997). Tito asistenční psi jsou především vhodní pro osoby s tělesným postižením jako jsou traumatické poranění mozku, dětská mozková obrna, svalová dystrofie, poranění míchy, ataxie či neurodegenerativní onemocnění. Psi se učí přes 90 povelů a mohou být nápomocní při přesunu z vozíku na postel, svlékáním či zhasnutím světel (Ensminger 2010).
- *Asistenční psi pro osoby s poruchou autistického spektra* působí jako společníci, poskytují emocionální podporu, mají pozitivní vliv na pocity napětí a úzkosti osob, snižují emoční výbuchy a zvyšují pozitivní sociální interakce. Dál, pokud je klientem dítě, pomáhají lepšímu spánku jak dítěte, tak rodičům, kteří nemají v noci o dítě takový strach. Dítě s poruchou autistického spektra dle rodičů spalo klidněji a kvalitněji v přítomnosti psa v posteli, což podporuje teorii, že neustálý fyzický tlak, který pes během spánku poskytuje, může mít za následek uklidnění autistických dětí (Burrows et al. 2008). Rodiny dětí uvádějí, že s nástupem asistenčního psa výrazně klesly úzkostné stavy dítěte a zvýšila se samostatnost dítěte. Výzkum dále ukazuje zvýšenou bezpečnost autistických dětí redukcí únikového chování v lidmi frekventovaných prostorách (Burgoyne et al. 2014). Poskytovatel asistenčních psů by měl dávat pozor, aby nedoporučil psa osobám se sklony k násilnosti. Některé osoby s poruchou autistického spektra mohou mít vyšší sklony k násilí a emočním výbuchům a nejsou vhodnými budoucími vlastníky psů (Carlisle 2015).

Navzdory hodnotě, kterou tito psi mají pro širokou škálu lidí, je dosud jen málo výzkumů o jejich kognitivních a behaviorálních schopnostech, kritériích výběru pro nejvhodnější jedince, efektivních tréninkových postupech a genetických vlivech (Bremhorst et al. 2018).

3.2.3 Profil vodícího či asistenčního psa

Kvalifikace vodícího či asistenčního psa zahrnuje: fyzické vlastnosti, dovednosti, chování, poslušnost (Knol et al. 1988).

Fyzické vlastnosti: Vodící či asistenční pes musí být ve výborném zdravotním stavu. Musí mít náležitou tělesnou stavbu, velikost a strukturu srsti.

Dovednosti: Pes musí provádět naučené povely jistě, spolehlivě a bez zaváhání a rozptýlení. Je vyškolen nejen doma, ale i na veřejných místech

Chování: Chování asistenčních a vodících psů je charakterizováno ostražitou stabilitou. Pes musí být dychtivý provádět povely i když není vzrušený, je v klidu nebo venku. Soustředí se na svou práci, ale hlavně na povely pána. Pes se nebojí, vykazuje kontrolované reakce na hluk a zůstává klidný v případě rušivých elementů. Pes není agresivní a není příliš motivován bránit svého pána či vlastní teritorium. Nevadí mu pánova péče o srst ani ošetření veterinářem.

Poslušnost: Pes je velmi poslušný a proto odpovídajícím způsobem reaguje na jemné povely pána (Knol et al. 1988).

V ideálním případě by měl vodící či asistenční pes vykazovat určitou úroveň podvědomí o prostředí, ve kterém se nachází, ovšem tak, aby to neovlivnilo jeho soustředění na práci. Pes, který si příliš málo uvědomuje prostředí kolem sebe obvykle není vhodný pro roli vodícího či asistenčního psa. Podobně je na tom pes, který se bojí. Takový pes může ohrozit svého majitele, jelikož by mohl být ovlivněn jeho pracovní standard (Trybocka 2014).

3.2.4 Signální psi pro zdravotně znevýhodněné

Signální psi mají v porovnání se psy vodícími či asistenčními jiné poslání a jsou na ně kladeny jiné požadavky. Velikost signálních psů na rozdíl od psů asistenčních či vodících nemusí hrát roli. Pes musí být hlavně velmi energický, pohotový a lehce dominantní (Weiss & Greenberg 1997).

- *Signální psi pro sluchově postižené* varují osobu se sluchovým postižením na významné zvuky jako je zvonek, požární alarm nebo pláč dítěte (Weiss & Greenberg 1997). Obecně snižují izolaci osoby se sluchovým postižením.
- *Signální psi pro osoby s diabetes*, kteří varují osobu s hendikepem před hypoglykemií. Studie z roku 2013 uvádí u 75 % respondentů s diabetes zvýšenou kvalitu života po pořízení signálního psa (Gonder-Frederick et al. 2013).
- *Signální psi pro osoby se stavu ztráty vědomí či záchvatovými onemocněními* upozorňují předem na hrozící záchvat proto, aby bylo možné provést náležité zásahy, které mohou zabránit rozvinutí záchvatu. Obvykle mohou upozornit na nastupující záchvat 15–30 minut před ním. Osoba pak má čas se na záchvat připravit, přesunout se na bezpečné místo či záchvat úplně stornovat. Je zajímavé, že u mnoha osob po pořízení psa jako pomocníka se záchvaty došlo ke snížení frekvence záchvatů. Ovšem mechanismus, který to způsobuje prozatím není znám. Druhý typ psů jsou psi reagující na tyto záchvaty. Zajišťují bezpečnost osoby během záchvatu nebo po něm (Brown & Goldstein 2011). Pes dále může v nouzi přinést telefon nebo léky či pomoci jako vzpěra na pomoc při vstávání. Kirton et al. (2008) také zjistili, že až 82 % osob vlastnících signálního psa, který reaguje na záchvaty hlásilo zkvalitnění jejich života, navýšení nezávislosti a snížení úzkostlivých pocitů.

3.3 Temperament psů

Pojem temperament slouží ve výzkumu psů, k vysvětlení rozdílného chování jedinců či plemen, které je možné zpozorovat v průběhu jejich testování (Diederich & Giffroy 2006). V případě temperamentu narážíme na specifické rozdíly mezi jedinci, které jsou přítomné v raném věku, vyvolatelné řadou situací a jsou poměrně stálé v čase. Obecně se má za to, že temperament zvířete má vliv na výkon, který pes vykazuje během plnění emocionálně nabitých úkolů nebo při vystavení neznámým podmínkám. Temperament psů se proto často hodnotí měřením reakce jedince na neočekávané situace (King et al. 2003) nebo ochotou zapojit se do nového prostředí (Bray et al. 2017c)

Parametry mající vliv na chování a prostřednictvím kterých můžeme lépe pochopit složitost temperamentu je genetika, prenatální období, vztah matky a mláďat, rané zkušenosti a schopnosti učení, které se mohou projevit kdykoli v průběhu života jedince (Stur 1987).

Temperament je sestaven z behaviorálních rysů, které jsou též nazývány temperamentní kategorie (Murphy 1998), osobnostní rysy (Svartberg 2007) nebo faktory, jelikož jsou identifikovány prostřednictvím faktorových analýz. Každý jednotlivý faktor je poskládán ze spolu souvisejících (korelujících) proměnných chování. Faktor se určí prostřednictvím zkoumání shluků chování, jelikož se předpokládá, že každý jednotlivý faktor prezentuje jednu funkční složku temperamentu (Royce 1955).

Je relativně málo vědeckých prací, které by se zabíraly výzkumem temperamentu zvířat. Důvodem může být fakt, že definovat temperament u zvířat není tak snadné. Jak již bylo uvedeno, existují určitá rozčlenění temperamentu u zvířat do tzv. kategorií temperamentu, ovšem toto členění a jeho podmínky nebyly přesně definovány a vzorce chování byly mnohdy vykládány intuitivně na základě lidského úsudku bez podrobnějších popisů (Murphy 1998). Většinou se může zdát jednoduché vysvětlit, co daný výraz znamená, ovšem podrobné definování těchto pojmů už nebývá snadné a jednoznačné. Podle trenérů psů je však temperament většinou považován za nejdůležitější faktor, který ovlivňuje psa (Holmes 1979).

Jak již bylo uvedeno výše, různé studie používají rozdílné metody, rozdílné populace psů a vychází z různých oborů, což v průběhu několika desítek let vedlo k nestandardizovanému slovníku. Na nestandardizovaný slovník měl vliv také fakt, že mnoho organizací vodících či asistenčních psů vyvinulo či přizpůsobilo různé typy metod hodnocení chování psů svým potřebám (Jones & Gosling 2005). Například v některých studiích se termíny, jako jsou „šťastný“, „agresivní“, „přátelský“ apod., souborně nazývají jako temperamentní kategorie (Murphy 1998). Ovšem jiné studie, například Svartberg (2007), popisují soubory těchto termínů jako tzv. rysy osobnosti. V této práci proto budeme považovat tyto soubory termínů jako synonymum. Primárně je zde užíván termín temperamentní kategorie.

Také se nezdá stává, že jsou velmi obdobná chování definovaná rozdílnými termíny. Humphrey (1934) hodnotí psa, který běží ke každé, i třeba neznámé osobě a přátelí se s ní slovy jako „důvěřivý“. V jiné studii však Goodloe a Borchelt (1998) hodnotili podobné chování psa, který vřele vítal neznámé osoby, slovy „přátelský“, Hennessy et al. (2001) slovy „společenský“. Není tedy žádná standardizace temperamentních rysů a chování psů. To brání mnoha pokusům porovnávat zjištěné informace skrze různé studie (Jones & Gosling 2005).

Jednotné definování těchto pojmů by tak mohlo významně zlepšit porozumění. Nevhodná standardizace, metodika popisu či nadhodnocení prediktivní hodnoty výsledků testu jsou tři

možné problémy na které se naráží (Svartberg 2007). Je proto klíčové se o temperament zvířat více zajímat, snažit se ho lépe kategorizovat a popisovat temperament zvířat standardizovaným, opakovatelným a obecně přijímaným způsobem (Murphy 1998). Temperamentní testy prováděné seriózními chovateli, psími kluby či trenéry však mohou poskytnout, kvalitní informace týkající se temperamentu psa (Svartberg 2007).

3.3.1 Temperament vodících a asistenčních psů

Asistenční a vodící psi jsou chováni a šlechtěni pro kvalitní a požadované vlastnosti, kterými jsou inteligence, dobré zdraví, přiměřená velikost a jemný temperament (Ennik et al. 2006). Holdsworth (1967) ve své studii předkládá popis požadavků, které jsou kladeny na vodícího psa, a které uvedl zakladatel Royal Guide Dogs Associations of Australia (RGDAA). Pro práci vodícího psa je zapotřebí, aby byl pes schopný vysoké míry „soustředění“, jelikož by psa neměly rozptylovat jiná zvířata, zvuky ani pachy. Pes by měl být velmi poslušný, ale měl by projevovat vlastní „iniciativu“. Ta by měla být odrazem „odvážnosti“, přesto „přátelskosti“, bez znaků „nervozity“ či „agresivity“. Měl by mít vysokou míru „ochoty“ pracovat v rámci potřeb člověka se zrakovým postižením, ale zároveň s dostatečně stabilní povahou a měl by být „šťastný“ po boku svého pána. Na požadavky vodících a asistenčních psů jsou přednostně především jeho vlastnosti s důrazem na vhodný temperament. Fyzické schopnosti psa, jako je jeho velikost jsou až sekundární požadavek. Ovšem i fyzická zdatnost psa má samozřejmě svou důležitost.

Posouzení temperamentu potenciálních vodících či asistenčních psů je podstatné hned z několika důvodů. Zná-li trenér temperament psa, má pak určitou představu o spolehlivosti jednání psa v situacích, kterým jsou vodící či asistenční psi během své práce vystaveni. Tito psi se mnohokrát dostanou do situací navozujících stres, kdy může dojít k upuštění od nacvičeného chování a pes jedná na základě svého vnitřně zabudovaného temperamentu. Proto je zapotřebí přítomnost neagresivního a nebojácného chování u psa (Goddard & Beilharz 1982). Proto nejvýznamnějšími rysy, které zapříčiňují odmítnutí psů nevhodných pro výcvik vodících psů, jsou tedy „bázlivost“, „snadné rozptýlení“ a „agresivita“. Další důvod použití temperamentního testu je takový, že znalost faktorů temperamentu psa mohou být ulehčující pro průběh výcviku nebo mohou být vylučující natolik, že k výcviku psa vůbec nedojde a bude vyloučen ještě před zařazením do výcvikového programu (Scott & Fuller 1965). Je důležité znát temperament psa, aby mohli trenéři určit nejkompatibilnějšího klienta k vycvičenému psovi. Kompatibilita je důležitá jak z fyzického hlediska, tak z hlediska temperamentu psa. Klient by tak měl se psem tvořit jistou a spolehlivě fungující a spolupracující jednotku (Murphy 1998).

3.3.2 Temperamentní kategorie

Studie zabývající se temperamentem a osobností zvířat za posledních několika desítek let vygenerovalo několik temperamentních kategorií, které se ukázaly jako užitečné pro vysvětlení individuálních rozdílů v chování. (Svartberg 2005). Příklady takových temperamentových kategorií vědecké literatury mohou být „agresivita“ (Goodloe & Borchelt 1998), „nervozita“ (Blackshaw 1988), „strach“ (Goddard & Beilharz 1985a), „ochota“, „inteligence“, „nedůvěra“ (Humphrey & Warner 1934), „zvědavost“ či „ostražitost“ (Mahut 1958).

Jsou dva požadavky, které by měly být dodrženy při určování temperamentních kategorií a dalších behaviorálních opatření. Jsou jimi spolehlivost a platnost (viz kapitola 3.7 Kvalita testů temperamentu psů) (Gosling 2001).

Ve studiích, které sledují stabilní aspekty chování psa, byla navržena řada vlastností, ovšem jen některé z nich byly testovány na stabilitu v čase a skrze různé situace. Jsou tedy jen relativně nepřesné znalosti o stabilitě a platnosti několika navrhovaných vlastností, které by byly důsledně testovány během různých situací a podmínek (Svartberg 2007). I když je možné intuitivně vysvětlit význam výrazů jako je „strach“ či „zvědavost“, s podrobnou definicí těchto výrazů jsou většinou obtíže. Další otázka při definování temperamentních kategorií nastává, zda jsou různé odkazy rozdílných autorů na totožnou kategorii temperamentu stálé. Také je často použito malé množství vzorků (Murphy 1998).

Arata et al. (2010) provedli průzkum pomocí dotazníků s obsahem 22 položek hodnotících temperament vybraných psů, kteří byli tři měsíce ve výcviku vodících psů. Každá z položek obsahovala stupnici 1 až 5, kdy 5 představuje nejvyšší stupeň. U každého psa byl dotazník vyplňován zkušeným trenérem na základě pozorování každodenního chování psa po dobu tří měsíců. Faktorové analýzy extrahovaly tři faktory, považující za důležité rysy chování (temperamentní kategorie) a které mají významnou souvislost s úspěchem či neúspěchem psa – „rozptýlení“, „citlivost“ a „poslušnost“. Sledovalo se, kteří psi patřili mezi úspěšné a stali se z nich kvalifikovaní vodící psi a kteří byli naopak neúspěšní a z programu vyřazeni. Jejich body v testu temperamentu se následně porovnály. Úspěšní psi vykazovali značně nižší hodnoty rozptýlení a vyšší hodnoty poslušnosti. Faktor „rozptýlení“ předpověděla neúspěch psů s 80,6% přesností a detekovala tak 28,2 % nevhodných psů a považuje se za nejdůležitější rys temperamentu. Výsledky naznačují že „rozptýlení“ je stabilně hodnotitelná vlastnost a má největší dopad na výsledek hodnocení psa. Položky „agrese“, „iniciativa“, „zájem o zvířata“ a „zájem o jídlo“, jsou též významné pro kvalifikaci či diskvalifikaci potenciálních vodících psů. Tyto položky však byly hodnoceny nedostatečnými odpověďmi nebo jejich účinky nebyly zachovány během faktorové analýzy. Jejich výsledky mohou mít horší přesnost. Ovšem dopady těchto vlastností nemusí být nižší než u třech faktorů identifikovaných v této studii a měly by být více prozkoumány prostřednictvím vylepšených dotazníků. Výsledky pro „rozptýlení“, „agresi“ a „nedůvěru“ byly v souladu s výsledky Goddard & Beilharz (1983) a to tak, že byly považovány za hlavními důvody pro odmítnutí psa.

Shody znaků studie Arata et al. (2010) také podporuje studie Serpell & Hsu (2001), kde byla jako hlavní důvod diskvalifikace označována vlastnost „nedůvěra k lidem“.

Studie Batt et al. (2008b), patří mezi ty práce, kde byly zkoumány účinky několika faktorů v rámci jedné studie a může tak přispět k lepšímu pochopení účinků mající vliv na kladný výsledek vodících a asistenčních psů. Oblastmi jejich největšího zájmu byly vztahy mezi úspěchem vodících psů a výsledky temperamentních testů.

Murphy (1998) popisuje temperamentní kategorie u potenciálních psů pro nevidomé. Ve svém výzkumu sleduje interpretaci trenérů z Royal Guide Dogs Associations of Australia (RGDAA), kteří hodnotí chování potenciálních vodících psů z videozáznamů z procházek. Trenéři sledovali například držení těla, polohu uší a ocasu, rychlost chůze či napětí obličejových svalů. Z pořízených snímků se trenéři pokouší z chování psa interpretovat dané temperamentní kategorie. Některé projevy chování byly společné pro více temperamentních kategorií, proto je dobré interpretovat kategorie temperamentu z více různých testovaných situací. Takovéto sady

indikátorů mohou být k užitku při standardizaci hodnocení temperamentních kategorií. Zabrání se tak antropomorfismu a nesprávnému vyložení chování psů.

Trenéři z RGDA vyžívali temperamentní kategorie, prostřednictvím kterých hodnotili psy. Níže je uveden příklad jejich popisů z tréninkových poznámek:

Úzkost – Znamení stresu. Pes vypadá rozrušený, nekonzistentní, s náhodnými cukavými pohyby, napjatými obličejovými svaly a pevně staženými ušima.

Agresivita – Dominantní nebo obranná agrese vůči jinému psu. Příčina odmítnutí.

Ochota – Touha dokončit práci, touha potěšit psovoda.

Nedůvěra – Projevování nepohodlí nebo opatrnosti vůči určitému předmětu, zvířeti nebo osobě. Lze zlepšit tréninkem. Pes zaujme postoj připravující se na útěk, ale současně hledá smyslové informace z objektu.

Koncentrace – Schopnost soustředit pozornost přímo dopředu a odfiltrovat rušivé, nerelevantní faktory. Psí hlava směřuje vzhůru a pes hledí dopředu.

(Murphy 1998)

Je patrné, že tento popis temperamentních kategorií je vykládán intuitivně a je sestavený na lidském úsudku (Murphy 1998) a i zde se projevuje vliv nestandardizovaného slovníku, kdy je téměř nemožné tyto informace nějakým způsobem dál použít. Standardizovaný slovník a kategorizace pojmů by tak značně mohl pomoci zpřehlednit danou problematikou (Jones & Gosling 2005).

Svartberg & Forkman (2002) ve své studii určili pět úzkých temperamentních kategorií psa – „hravost“, „zvědavost/ nebojácnost“, „pronásledování“, „společenskost“ a „agresivita“. Některé temperamentní kategorie týkající se psů, jsou studiem popisovány opětovaně a jsou častěji ověřovány na stabilitu. Svartberg (2007) je označuje za osobnostní rysy a dva nejčastěji zmiňované – „strach“ a „agresivita“, popsal ve své studii.

„Strach“ a „agresivita“ patří mezi nejvýznamnější rysy, které zapříčiňují odmítnutí psů nevhodných pro výcvik vodících psů (Scott & Fuller 1965).

Strach

„Strach“ je s vysokou pravděpodobností nejčastěji studovaným znakem zvířat a zejména u psů je často sledován (Svartberg 2007). V testech temperamentu byl strach často posuzován ze zaznamenaných reakcí na nové podněty či nové situace (Murphy 1998).

Existuje několik behaviorálních reakcí, které určitým způsobem korelují se strachem (Svartberg 2007). Takovými behaviorálními reakcemi mohou být například vyhýbání se a únikové chování, aniž bychom k psovi přistupovali (Jones & Gosling 2005), nízké držení těla se svěšeným ocasem a sklopenýma ušima, třes neboli chvění, nadměrná produkce slin a štekání či kňučení (Svartberg 2007). Goddard & Beilharz (1984) provedli testy temperamentu na psech různých plemen a došli k závěru, že nejčastější příčinou selhání psa ve výcviku vodících psů

byl strach, a že prediktivní schopnost testů byla účinnější při aplikaci na starší psy. Také předpokládali, že vyšší koncentrace kortizolu je spojena právě se strachem, a tím pádem se selháním. Vodící i asistenční psi během svého působení narážejí na nejrůznější typy situací a podnětů a vyšší míra strachu z jakéhokoli takového situace či podnětu je s jejich posláním neslučitelná.

Reakce na chování úzce související s bázlivostí byly považovány i za projevy jiných temperamentních kategorií. Lze o nich však říct, že tyto reakce souvisí s bázlivostí. Takovou nejznámější vlastností je „emocionalita“ (Svartberg 2007). Goddard & Beilharz (1984) vidí jako velmi důležitý znak „nervozitu“, která významně souvisí s vyhýbavým chováním psa. Příkladem dalších souvisejících rysů může být podle Svartberg (2007) „náchyllost ke stresu“ či „plachost“. Podle Jones & Gosling (2005) se strach také často překrýval s „reaktivitou“.

Veškeré tyto spolu daným způsobem související kategorie temperamentu sdílí některé rysy strachu. Každý z těchto rysů však popisuje obecné tendence jednotlivce reagovat na stav ohrožení a možné nebezpečné situace. Bázliví psi hodnotí hrozby v různých situacích a domněnka je taková, že těchto jedinců se často zmocňují negativní emoce v podobě akutního strachu či úzkosti (Svartberg 2007).

Existují zmínky, které vypovídají o podrobnějších podtypech strachu. Například může jít o strach na sociálním a nesociálním podkladě. Strach z neznámých osob nemusí souviset se strachem z nových podnětů či hlasitých zvuků, které mohou být způsobeny výstřelem ze zbraně, nebo bouřkou (Goddard & Beilharz 1984). Příkladem podtypů sociálního strachu může být strach z cizích psů či strach z cizích osob (Goodloe & Borchelt 1998).

Nízká úroveň strachu byla někdy pojmenována jako „odvaha“ (Wilsson & Sundgren 1997), „důvěra“ (Goddard & Beilharz 1985a; Humphrey 1934) nebo „sebedůvěra“ (Ruefenacht et al. 2002).

Agresivita

Agresivita je další významnou vlastností u psů. Můžeme ji definovat jako obecnou tendenci psa chovat se výhrůžně (což se projevuje hlavně naježenou srstí, odhalenými zuby, zvednutým ocasem, vrčením či zvýšeným držením těla) a agresivně, v podobě útoku a kousnutí (Svartberg 2007).

Netto & Planta (1997) ve své práci zpracovali test agresivity zabraňující vysoce agresivním psům zařazení do chovu. Uvádějí, že agresivita je součástí běžného chování psů, ovšem míra agresivního chování některých jedinců může přesahovat takovou úroveň, že již pro společnost není přijatelná. Testování probíhalo na základě vystavení psů různým situacím, jako jsou neznámí psi, sahání na misku psa během krmení, panenka v životní velikosti nebo osoby s různým stylem chování, a sledovala se reakce psa.

Totožně, jako u jakýchkoli jiných typů chování, se na agresivním chování odráží faktory jak genetické, tak faktory prostředí a interakcemi mezi nimi. Pro výsledky studie je důležitý fakt, že agresivní chování má genetický podíl. S tím souvisí skutečnost, že agresivní chování vidáme mnohdy v určitých rodinných skupinách psů (van den Berg et al. 2003), což patrně potvrzuje fakt, že na takové chování má určitý vliv genetická predispozice (van den Berg et al. 2003, Netto & Planta 1997).

Jsou známé dva druhy agresivity, které jdou predikovat pomocí testu chování – agresivita vůči psům a agresivita vůči lidem (Svartberg 2007). Dva typy agresivity jsou ovšem opřené o korelace behaviorálních reakcí (van den Berg et al. 2003). První je typ, kdy je pes v pozici „výhružné“ (pes má ztuhlé postavení těla, ostře sleduje objekt, který ho dráždí, vrčí a má odhaluje zuby) a druhý typ je, kdy je pes v pozici „útočící“ (pes doráží na objekt, který ho dráždí, štěká a útočí a zuby má odhalené). Také je možné agresivitu u psů rozdělit na základě různých cílů (Goodloe & Borchelt 1998). Goodloe & Borchelt (1998) představují agresivní chování vůči členům rodiny, vůči cizím osobám a vůči cizím psům. Jakýkoli náznak agresivního chování u vodících či asistenčních psů se ovšem podle Murphy (1998) neslučuje s jejich prací a je důvodem k vyloučení.

Aktivita

Aktivita je v porovnání se strachem či agresivitou méně specifickým rysem. Předpokladem této vlastnosti je, že aktivní chování v jedné situaci koreluje s aktivitou v mnoha jiných situacích. Měří se například frekvencí zvedání tlap (Svartberg 2007).

S aktivitou úzce souvisí reaktivita a vzrušivost. Rozdíl aktivity oproti reaktivitě a vzrušivosti je takový, že aktivita se projevuje i za nestimulačních okolností a reaktivita a vzrušivost vyžadují stimul. Některé studie sledovaly reaktivitu v ohrožujících situacích, což se přiklání k tvrzení, že by reaktivita mohla být měřítkem strachu jedince (Svartberg 2007). Vysoká úroveň reaktivity proto patří též mezi nežádoucí vlastnost vodících a asistenčních psů (Batt et al. 2008a).

Trénovatelnost a inteligence

Bylo učiněno několik pokusů měřit trénovatelnost psa. Jde o obecnou tendenci psa být úspěšný v průběhu tréninku. Existují různé metody, jak může být trénovatelnost měřena. Může jít o hodnocení jediné testovací situace, jako například aportování nebo hodnocení celkového výkonu psa, kde je zahrnuto například reakce jedince na rozptýlení, vytrvalost či míra spolupráce s trenérem. Nalezení faktoru obecné trénovatelnosti se však ve studiích zatím neseťkává s příliš velkým úspěchem (Svartberg 2007). S trénovatelností může souviset i inteligence. Scott & Fuller (1965) sledovali „inteligenci“ u pěti různých plemen v několika různých situacích. Výsledky, jednotlivých plemen následně zprůměrovali. Zajímavé bylo, že co se týče průměrů, žádné plemeno nebylo značně lepší než ostatní. Některá plemena byla lepší na stopování jiná zas v testu manipulace.

Strach může ovlivnit výsledky učení (Scott & Fuller 1965). Hravost a vzrušivost může mít vliv na úspěch v tréninku. Hravost je vnímána jako posilovač při tréninku, jelikož ho hravý jedinec bere jako hru (Svartberg 2007).

3.4 Štěně vodícího a asistenčního psa

Organizace The Seeing Eye (TSE) v USA poskytující trénink vodícím psům pro osoby se zrakovým postižením na počátku své existence využívala adoptované dospělé psy. Ovšem jen nízké procento těchto psů se ukázalo jako vhodné k vodící činnosti. Proto společnost TSE

vytvořila svůj vlastní šlechtitelský program (Ennik et al. 2006). Dnes mnoho organizací chová nebo si kupuje štěňata za účelem speciálního výcviku na pomoc jedincům se zdravotním postižením, jako je sluch, zrak, porucha hybnosti, porucha autistického spektra nebo posttraumatická stresová porucha (Wirth & Rein 2009).

3.4.1 Vývojové fáze štěněte

Pro lepší porozumění chování psů obecně a snazší porozumění následující kapitoly (viz 3.4.2 Výchova štěněte vodícího a asistenčního psa) je dobré představit si fáze vývoje štěněte (Scott & Fuller 1965).

Neonatální (vegetativní) období trvá od narození zhruba do 2. týdne. Štěňata jsou slepá, akustické schopnosti jsou velmi omezené ovšem čichový systém je již zralý. Reagují na hmatové podněty a jejich pohyb je pomalý, nevyvinutý, roztržený a omezený na základní pohybové vzorce sloužící k získávání potravy a vylučování metabolických odpadních produktů. U štěňat je pro vylučování zapotřebí mechanický stimul genitálií a análních oblastí, který nosem a olizováním zajišťuje matka štěňat. Štěňata hlasitě vokalizují, jsou-li vystaveni chladu či jsou dlouho bez potravy (Scott 1958) a jsou zcela závislá na své matce (Jensen 2007b).

Přechodné období probíhá zhruba od 2. do 3. týdnů věku. Za počátek tohoto období je považováno otevírání očí (cca ve 13 dnech věku) a otevření ušních kanálků (cca v 18 až 20 dnech věku) je bráno za konec (Scott 1958). Toto období je charakteristické rozvojem vzorců chování dospělých. Rozvíjí se motorické schopnosti a chůze, dále se rozvíjí bojové hry a vrtění ocasem (Jensen 2007b). U štěňat se objevují první zuby a začínají přijímat pevnou potravu. Na konci období již močí a vyprazdňují se bez stimulace provedené fenou.

Primární socializace trvá od 3. do 8. týdne věku. V této fázi probíhají u štěňat procesy podobné vtiskávání (tzv. „fáze ražení“). Štěně si v této fázi vývoje prochází senzitivní periodou neboli citlivým obdobím (Serpell & Jagoe 1995) a snadno si tvoří sociální pouto. Rozvíjí se sociální chování a vyvíjí se primární sociální vazby s ostatními štěňaty, matkou i lidmi (Jensen 2007b; Scott 1958). Je proto zapotřebí, aby během tohoto období přišlo štěně do kontaktu s člověkem nebo bude později na lidi reagovat velmi bojácně (Scott & Fuller 1965). Také si štěňata vtiskávají správné psí chování, kterými jsou vztahy k ostatním psům smečky, učí se rozlišit projevy psí komunikace, projevy podřízenosti a nadřízenosti a mladé feny si vtiskávají vzor mateřského chování od své matky. Na konci období dochází k odstavu štěněte (Scott 1958).

Sekundární socializace probíhá kolem od 8. do 12. týdne. Pes projevuje většinu vzorců chování dospělých. Lze taky sledovat první známky strachu a agrese (Jensen 2007b). Štěňata se učí rozlišovat příslušníky své smečky, lidi a jiná zvířata. Rozvíjí se formy hry a obrany. Začíná se projevovat sebevědomí, temperament a osobnost jedince (Abrantes 2000).

Fáze sociálního uspořádání se stanovuje kolem 12. do 16. týdne. Jde o období, kdy si pes buduje hierarchii a zkouší co je povolené a co ne. Tato fáze se také nazývá „fází útěků“, kdy pes utíká a prozkoumává okolí. Je dobré si toto uvědomit a v tomto období na psa dávat větší pozor (Abrantes 2000).

Juvenilní fáze nastává ve věku 12 týdnů a končí okolo 8 měsíců, když jsou psi pohlavně dospělí. (Jensen 2007b). Scott & Fuller (1965) ve své publikaci uvádí, že psi pohlavně dospívají okolo 6 až 9 měsíců, ovšem behaviorální nebo sociální zralost, která je pro výcvik asistenčních

a vodících psů více podstatná, se považuje za dosaženou ve věku 12 až 24 měsíců. Rozdíly jsou v závislosti na plemeni.

Jejich chování je víceméně stálé. Motorické dovednosti se však stále zdokonalují. Sexuální a agresivní chování se v tomto věku rychle rozvíjí. Spory o společenské postavení jsou též běžné (Jensen 2007b). Většina publikovaných studií považuje psy mladší jednoho roku za štěňata a psy starší jednoho roku za dospělé či mladé dospělé (Harvey et al. 2016).

Většina toho, co je známo o nervovém a behaviorálním vývoji psů se zaměřuje na prvních 8 až 12 týdnů života (Scott & Fuller 1965), ovšem mělo by být na paměti a málo se to uvádí, že nervový vývoj savců se nadále vyvíjí a roste v průběhu dospívání. To může mít dlouhotrvající vliv na osobnost dospělých (Crone 2009, Sisk & Zehr 2005).

3.4.2 Výchova štěněte vodícího a asistenčního psa

Štěňata podstupují kolem období socializace odstav, ke kterému dochází v rozmezí 6 až 12 týdnů věku. Štěňata pro asistenční a vodící činnost jsou následně vychovávána výcvikovou organizací či jsou dočasně umístěna do opatrovnictví dobrovolné pečovatelské rodiny až do 16 měsíců věku. Poté se navracejí do výcvikové organizace a podstupují speciální výcvik vodících či asistenčních psů (Batt et al. 2010). Termíny, kdy se psi navracejí do výcvikového střediska, se u různých organizací mírně liší. Například Batt et al. (2008b) uvádí, že se psi navraceli do výcvikového střediska ve věku okolo 14 měsíců, ve studii Murphy (1998) zas okolo 12 měsíců.

Náležitá péče poskytovaná pečovatelskou rodinou je pro štěně velice zásadní, jelikož je štěně je v tomto věku velmi citlivé na okolní podněty (Serpell & Jagoe 1995). Štěně si v této fázi vývoje snadno tvoří sociální pouto. Během této fáze by štěně mělo být v přímém kontaktu s člověkem, v opačném případě hrozí, že bude štěně později na lidi reagovat velmi bojácně (Scott & Fuller 1965). Také by se štěňata měla seznámit s širokou škálou prostředí a různými situacemi. Štěňata se tak učí socializaci a základním pravidlům poslušnosti (Mai et al. 2020). Je také možné, že se v tomto období může u štěňat rozvinout chování nevhodné pro asistenční či vodící role. Nedá-li se takové chování ovlivnit výcvikem, je namístě taková štěňata vyřadit z programu ještě před zařazením do speciálního výcviku a uplatnit jejich temperament jinde (Mai et al. 2020).

Organizace výcviku vodících a asistenčních obecně dohlízejí na postupy při chovu štěňat jejich dobrovolných chovatelů. Výzkum i přesto ukázal, že se výsledky chovu štěňat velmi liší (Takeuchi et al. 2009).

Po výchově je převážně ukončen fyzický růst a psychický vývoj psa a štěňata jsou připravena na samotný výcvik a jsou vrácena mateřské organizaci. Mnoho studií popisuje použití temperamentních testů a dotazníků k predikci chování potenciálních vodících či asistenčních psů (Batt et al. 2010). Murphy (1998) uvádí možnost hodnocení temperamentu hned po návratu psů k organizaci a na základě tohoto hodnocení určí trenéři vhodnost každého psa pro následný speciální výcvikový program. Tak by mohli výcvik podstoupit pouze ti jedinci, kteří by úspěšně prošli testy temperamentu. Organizace The Seeing Eye (TSE) v USA, trénující vodící psy, během prvního měsíce návratu psů do výcvikové stanice kastrují ty psy, kteří nejsou vybráni na šlechtitelský program a všichni podstupují lékařskou kontrolu. Součástí kontroly je elektroretinografie pro identifikaci poruch očí (labradorští retrívři), kontrola střev a zažívacího

traktu (němečtí ovčáci), kontrola výšky, váhy, kyčlí, loktů a celkové stavby těla. Zdraví psi jsou dále hodnoceni trenérem a jsou přijati na výcvik nebo jsou z programu vyřazeni (Ennik et al. 2006).

Ideální dobou pro použití takových testů temperamentu se zabývá následující kapitola.

3.4.3 Doba testování štěňat

Problém, který Miklósi (2007) při určení ideální doby testování temperamentu psů spatřuje je takový, že se různé složky chování vyvíjí u každého jedince jinou rychlostí. Proto bylo navrženo, aby testování štěňate probíhalo až okolo dospívání (mezi 9. a 18. měsícem věku v závislosti na plemeni), kdy se předpokládá, že většina složek ovlivňující temperament a chování již bude víceméně ustálena.

To by však postrádalo výhody, které přináší testování štěňat co nejdříve, tedy ještě před zařazením do nákladného výcvikového programu nebo co se týče domácích psů, než bude umístěno v domově, který by pro ně mohl být nevhodný. Mezi benefity testování štěňat co nejdříve řadíme fakt, že by byla štěňata, která by byla z jakéhokoli důvodu nevyhovující pro asistenční či vodící činnost (například z důvodu nevhodného chování), vyřazena ještě před začátkem výcviku. Tím by se ušetřil nejen vložený čas a úsilí do výcviku jedince, který by byl stejně později vyřazen, ale i nemalé peněžní náklady, které se do psů vkládají (Stamps & Groothuis 2010; Svartberg 2007). Kromě toho možné negativní zkušenosti, které psi získají během senzitivní periody a mohou ovlivnit jeho chování, se mohou projevit i později v průběhu života (Stamps & Groothuis 2010).

Testovat mezi 6 a 8 týdny věku štěňate může usnadnit průběh testování, jelikož štěňata v tomto věku projevují zájem o kontakt s neznámými lidmi, v porovnání s přirozenou ostražitostí v pozdějším věku (Serpell & Jagoe 1995).

Batt et al. (2008b) provedli ve své studii testování štěňat potenciálních vodících psů ve věku 6 měsíců a ty samé testy provedli přibližně ve 14 měsících věku, kdy psi zahajovali výcvik. Stejně jako Stamps & Groothuis (2010) i Batt et al. (2008b) uvádí, že testování ve věku 14 měsíců a výš je nepraktické používat, protože organizaci nepřináší žádnou výhodu, jelikož výcvik a hodnocení psů je již v procesu. Dále uvádí, že načasování testů se může v jiných organizacích trénujících vodící či asistenční psy odlišovat. Například v případě, pokud se liší věk psů, kdy vstoupili do programu, či doba, po kterou byli psi cvičeni. Ovšem výsledky studie naznačují, že věk 14 měsíců byl vhodnější dobou pro provedení testů temperamentu jako prediktorů úspěchu. Jako možný důvod je ve studii uvedeno, že ve věku 14 měsíců jsou psi blíže sociální dospělosti a jejich vlastnosti chování budou pravděpodobně přeci jen stabilnější než ve věku 6 měsíců. Toto tvrzení je v souladu s Goddard & Beilharz (1984) a Bell et al. (2009) kde tvrdí, že přesnost předpovědi se zvyšuje s věkem psa.

3.5 Predikce temperamentu vodících a asistenčních psů

Znalost znaků chování psa předpovídající jeho budoucí chování ještě před zahájením jeho výcviku nese spoustu přínosů. Šetří čas i peníze a je také možné zkvalitnit životní podmínky psa i majitele. S rychle rostoucím zájmem o psy roste i zájem o studium psích osobností. Pokud

budeme znát způsoby toho, jak pes jedná v různých situacích, jde o cenné informace pro výběr eventuálních pracovních psů, jakými jsou vodící či asistenční psi. (Svartberg 2007).

Kvalifikace asistenčních a vodících psů je založena na jejich zdraví, pracovním výkonu a v neposlední řadě i na jejich temperamentu (Arata et al. 2010). Očekává se od nich, že budou pracovat v různorodých podmínkách a během své práce se mohou setkat s mnoha neobvyklými a nečekanými podněty jako je hluk, větší počet lidí, stísněné prostory apod. Pes, který na tyto podmínky reaguje nepříznivě, by mohl ohrozit svého majitele nebo sám sebe, proto je výběr vhodného psa s ideálním temperamentem tak moc důležitý (Trybocka 2014).

K rozsáhlejšímu používání vodících psů vedla druhá světová válka, během které mnoho válečných veteránů přišlo o zrak a bylo třeba jim nějak pomoci. S tím rostl i zájem o studium dané problematiky a do popředí se více dostala potřeba vytvoření příslušného procesu výběru psů. Úspěšných psů, kteří dokázali dokončit výcvikový program bylo v porovnání s těmi neúspěšnými velmi málo (Pfaffenberger et al. 1976). Relativně velký počet studií se tak zaměřil na rozvoj nástrojů pro hodnocení vlastností a temperamentu psů, které by mohly spolehlivě předpovědět, zda bude daný pes při závěrečné klasifikaci úspěšný či nikoli (Harvey et al. 2016). V reakci na tenhle fakt vzniká výběrový test temperamentu. S použitím výběrového testu temperamentu se míra selhání psů ve výcvikovém programu snížila v porovnání s případy, kdy test temperamentu nebyl použit (Pfaffenberger et al. 1976).

Testy temperamentu psů tedy slouží k posouzení vhodnosti či nevhodnosti psa vykonávat vodící či asistenční činnost. Platnost a spolehlivost těchto testů však není konzistentní a predikce budoucího chování štěňat není stoprocentně korektní (Trybocka 2014). Globální průzkum z roku 2010, který hodnotil úspěšnost psů v organizacích vodících psů z 15 zemí uvedl, že se úspěšnost psů pohybuje mezi 23 % až 100 %. Toto velké rozmezí úspěchu může odrážet rozdílné tréninkové postupy a kritéria hodnocení, rozdílný čas strávený tréninkem psů či použitá plemena (Batt et al. 2010). Pravděpodobně je to zapříčiněno také mnohorozměrnou povahou chování psů, která je závislá na komplexní interakci mezi zděděnými a získanými vlastnostmi. Při využití kvalitně zpracovaného testu temperamentu bychom však měli dosáhnout relativně vysoké predikční hodnoty těch psů, kteří by měli být v následujícím výcviku asistenčních či vodících psů úspěšní. Zároveň také označit takové jedince, kteří pro toto využití vhodní nejsou a které je potřeba z programu vyřadit nebo budou tito jedinci vyžadovat větší míru podpory v některých oblastech během výcviku (Trybocka 2014).

3.5.1 Proč je včasná predikce důležitá

Kvalitní a včasná predikce znaků chování štěňate může pomoci zařadit psa do výcvikového programu, který je pro psa ideální. Následně může pomoci vybrat vhodné prvky výcviku a zařadit je do výcvikového programu a tím tak zajistit lepší a snadnější komunikaci mezi psem a cvičitelem (Svartberg 2007).

U štěňat se během vývoje mohou rozvinout typy chování nevhodné pro asistenční role. Taková štěňata by se prostřednictvím kvalitní a včasné predikce nevhodného chování mohla z programu vyřadit již před zařazením do výcviku (Mai et al. 2020). Mnoho mladých psů je vyřazeno již v průběhu výcviku ještě před jeho dokončením a závěrečným přezkoušením (Batt et al. 2008b). Nejčastějším důvodem takto předčasně vyloučených jedinců z programu bývá nevhodné, nežádoucí chování (Arata et al. 2010). Mezi další běžné důvody neúspěchu psa patří

rozptýlení, agresivita, vysoká míra vzrušivosti (Trybocka 2014), stres a bázlivost (Mai et al. 2020). Dále se selháním ve výcviku souvisí také neschopnost psa rychle vyřešit vícestupňový úkol, který měl delší dobu trvání, a vyřazení jsou také psi s větší mírou úzkosti při střetu s novým předmětem, která je pozorována nejen na krátké latenci vokalizace (Bray et al. (2017a).

Těmto psům, kteří z nějakého důvodu nesplňují náležité požadavky na vodícího či asistenčního psa, je pak umožněno přejít na alternativní cesty působení, kde spíše mohou uplatnit svůj temperament, jako je například policejní činnost nebo práce psa pro sluchově postižené. Další alternativní možností může být umístění psa do rukou vhodné rodiny. Takové přemísťování psů je užitečné provádět v co nejranějším věku, jelikož je o mladší psy větší zájem především z důvodu, aby se pes na nové podmínky mohl snadněji adaptovat a mohl se s nimi snadněji sžít (Trybocka 2014). Proto je vhodná a včasná forma predikce nevhodných psů významná.

Dalším důvodem včasné a kvalitní predikce vhodných štěňat je fakt, že chov a výcvik asistenčních a vodících psů zahrnuje značné finanční výdaje. Je proto důležité, aby byli nevhodní psi identifikováni co nejdříve a byli vyloučeni z výcvikového programu, aby se ušetřily peníze a čas organizace (Trybocka 2014).

3.5.2 Faktory mající vliv na úspěch psů v testu temperamentu

Aby pes uspěl jako pes vodící či asistenční, musí se za všech okolností zvládnout soustředit na svůj úkol a nepodlehnout rozptýlení a nepředvídatelným situacím. Bray et al. (2017a) uvádí, že pouze 70 % sledovaných psů bylo úspěšných při temperamentních testech a vyhovělo přísným požadavkům vodícího psa. Přibližně 70 % neúspěchu psa je z důvodu nevhodného chování (Arata et al 2010). Co je tedy stěžejní pro predikci úspěšných vodících či asistenčních psů?

Ve studii Bray et al. (2017b) tvrdí, že lze spolehlivě charakterizovat rozdíly stylu mateřského chování fen během prvních několika týdnů života štěňat a tyto rozdíly ovlivňují temperament a chování štěňate v průběhu života. Zkušenosti, které podle Foyer et al. (2014) štěňata získají a situace, které prožijí v raném období, během prvního roku života, mají významný vliv na chování v pozdějším věku.

Při sledování 98 štěňat od narození po dospělost Bray et al. (2017a) uvádí, že štěňata, o které fena nadměrně pečovala (například je kojila pouze vleže), později vykazovala během testu temperamentu větší míru selhání. Fena, která svá štěňata ošetřovala tak, že to vyžadovalo větší úsilí štěňat (například kojila je ve stoje) s větší pravděpodobností vychovala úspěšnější štěňata. Přílišná míra vystavování štěňat stresu zřejmě vhodná není, ovšem přiměřené množství stresu funguje jako „očkovací účinek“ pro budoucí chování štěňat. Díky takové zkušenosti se štěňata učí vypořádat se stresem samostatně.

S tím souvisí i rozdílná výchova chovatelů a prostředí, ve kterém je štěně chováno do doby, než je zařazeno do výcviku organizace asistenčních či vodících psů. To má taktéž významný vliv na budoucí podobu osobnosti psa (Mai et al. 2020). Zkušenosti, které štěně získává během chovu jsou zásadní pro jeho behaviorální vývoj (Appleby et al. 2002).

Štěně, které bylo v péči lidí, kteří měli více zkušeností a již vychovali více štěňat, bylo úspěšnější, méně bázlivé a agresivní (Serpell & Duffy 2016). Výsledky analýzy provedené Mai et al. (2020) naznačují tři druhy faktorů, které ovlivňují úspěch štěňat. Těmi jsou intrapersonální

faktory vychovatelů štěnat (očekávání, vytrvalost, vášeň apod.), která ovlivňuje zážitky a kvalitu výchovy štěněte, sociální podpora a vlastnosti štěněte (Mai et al. 2020).

Problém, na který se během testování naráží je ten, že se různé složky chování vyvíjejí různou rychlostí (Miklósi 2007). Během testování je tedy důležité brát ohled na věk psa. Pes může v mladém věku vykazovat jiné chování než v dospělosti. Psovi se v mladém věku chování teprve formuje a může vykazovat jiný typ chování, než který bude mít v dospělosti. V některých směrech pes ještě nemusí být dostatečně „zralý“ pro určité chování. Například to, že mladý pes neprojevuje zájem o hárající fenu nemusí ještě nutně znamenat, že i v dospělosti bude mít snížený zájem o páření, takže je zavádějící určovat takovou vlastnost u mladého psa (Svartberg 2007).

Pro zajištění kvalitní predikce chování psa je také zapotřebí zaručit co nejméně zkreslené výsledky testu. Je proto zapotřebí, aby sledované chování nebylo v nadměrné míře ovlivněné prostředím (Bray et al. 2017b).

3.5.3 Vhodnost psů z hlediska plemene a pohlaví

Na to, aby psi uspěli ve výcviku vodících a asistenčních psů, má vliv mnoho faktorů. Kromě rozdílných metod týkajících se chovu a výcviku psů sem řadíme i rozdíly mezi plemeny a pohlavím (Ennik et al. 2006).

Obecně řečeno, bude-li si někdo pořizovat psa, může při jeho výběru upřednostňovat jiné požadavky na psa než někdo jiný. Osobnosti psů se liší v adaptaci na rozdílné životní podmínky a situace. Svartberg (2006) provedl studii, kde prozkoumával rozdíly plemen ve čtyřech vlastnostech chování: hravost, nebojácnost, společenskost a agresivitu. V dřívějších posudcích bylo zjištěno, že jsou tyto vlastnosti stabilní a platné, a považují za temperamentní kategorie psa. Tyto výsledky ukazují velké rozdíly mezi plemeny ve všech sledovaných rysech. Existují korelace mezi výsledky plemene a nynějším využíváním psů. Selektce v nedávné minulosti měla vliv na chování typické pro plemeno. Tyto výsledky mohou být zajímavé, jelikož naznačují, že plemena pracovních psů bývají celkově hravější a agresivnější. Tito psi mají velký počet zásluh na zkouškách. Výstavní psi jsou naopak bázlivější a méně hraví, méně zvědaví i agresivní. To je pravděpodobně zapříčiněno tím, že jsou výstavy pro psy méně náročné. Výsledky korelačních analýz dále ukazují, že populární plemena jsou více společenská a hravá než méně populární plemena. Z toho vyplývá, že pozitivní přístup psa k cizím lidem je žádoucím faktorem majitelů.

Co se týče velkých plemen, která jsou označována za vhodná pro vodící a asistenční činnost, neexistuje moc hodnocení, které by spočívalo porovnávání více či méně vhodných plemen. Je to pravděpodobně zapříčiněno faktem, že se využívá takových plemen, která jsou již pokládána za vhodná (Ennik et al. 2006). Plemena, která se běžně používají, jsou například labradorský retrívr, zlatý retrívr, německý ovčák, německý boxer nebo australský ovčák, které Goddard & Beilharz (1984) ve své studii hodnotili z hlediska strachu potenciálních vodících psů.

Rozdíly mezi plemeny se ovšem vyskytují. Wilsson & Sundgren (1997) například sledovali určité diference mezi plemeny, kde rozpoznali některé rozdíly mezi německými ovčáky a labradorskými retrívry z hlediska pracovních schopností včetně vodící činnosti. Němečtí ovčáci byli jednoznačně lepší a dosahovali vyšších hodnot ve vlastnostech, jako je „ostrost“ a „obrná

schopnost“. Labradorští retrívři oproti německým ovčákům zas ve větší míře ovládali vlastnosti, jakými jsou „odvaha“, „nervová stabilita“, „spolupráce“, „přívětivost“.

Ve studii Ennik et al. (2006) se zdály být neúspěšnější jako vodící psi kříženci labradorského a zlatého retrívra (LGX). Naopak němečtí ovčáci byli úspěšní nejméně, což z nich dělá plemeno méně vhodné pro vodící či asistenční činnost.

Labradorští retrívři jsou vesměs považováni za snáze vychovatelné a vycvičitelné plemeno, v porovnání s německými ovčáky. Labradorští retrívři se méně vážou na svého pána. Oproti německým ovčákům pro ně pak není takovým problémem po výcviku přejít do rukou nového pána, kde se rychleji adaptují (Wilsson & Sundgren 1997). Také jsou oproti německým ovčákům přizpůsobivější možným nedostatkům aktivity. Jejich dalšími výhodami jsou snadná trénovanost a stabilní osobnost (Weiss & Greenberg 1997).

LGX jsou kříženci mezi vybranými psy plemen labradorského a zlatého retrívra. Prostřednictvím jejich křížení je získáváno rychlé genetické změny požadovaným směrem. Další výhodou tohoto křížení je profit z efektu heterozy tj. zvýšení výkonnosti u kříženců (Wilsson & Sundgren 1997).

Co se týče pohlaví, podle Goddard & Beilharz (1982) je v celkové míře relativně malý rozdíl v celkové míře úspěšnosti mezi psem a fenou. Psi bývají na rozdíl od fen častěji odmítáni z důvodu snazšího rozptýlení pozornosti. Feny zase bývají více bázlivé a vzrušivé. Ve studii Wilsson & Sundgren (1997) upozorovali u psů vyšší hodnoty naměřených vlastností jako je „odvaha“ a „obrana“ než u fen. Studie Ennik et al. (2006) nezaregistrovala vliv pohlaví na šanci stát se vodícím psem, ovšem zaregistrovala vliv pohlaví na prodloužení výcviku psů. Psi na rozdíl od fen měli vyšší pravděpodobnost, že budou muset prodloužit svůj výcvik.

Psi německých ovčáků jsou více kooperativní než feny, u labradorských retrívřů je to naopak (Wilsson & Sundgren 1997; Ennik et al. 2006), to ovšem může být zapříčiněno faktem, že agresivní samci německých ovčáků byli vyřazeni z výcvikového programu ještě před jeho zahájením (Ennik et al. 2006).

3.6 Metody hodnocení temperamentu psů

Chtěné i nechtěné vlastnosti psů mají určitý genetický základ. Což je jedním z hlavních důvodů, proč se při výběru pracovních psů v klubech chovatelů ve šlechtitelských programech hodnotí temperament psa (Svartberg 2007).

Posuzování temperamentu psů se provádí různými metodami. Na výběr metody má vliv mnoho faktorů. Důvodem, proč se využívá více metod, může být například fakt, že některé aspekty chování psa lze posuzovat jen z dlouhodobého hlediska a jen za určitých podmínek. Jediný test nám totiž v některých případech nemusí odhalit dostatečné množství informací o psím chování a nemusí tak stačit na vykreslení kompletní podoby sledovaného chování daného jedince. Například dominance psa se v sociální skupině strukturuje delší časové období a jediný test nám tak pravděpodobně neposkytne spolehlivý výsledek, zda jde o dominantního jedince či nikoliv. Jiným důvodem zas může být fakt, že na některé studie je zapotřebí větší počet jedinců a je proto nezbytné zvolit takovou metodu, která bude lépe přizpůsobená hodnocení vyššího počtu psů (Svartberg 2007).

Hloubka a celistvost testů je u různých studií odlišná. Velká část studií vykazuje pozoruhodné závěry, co se týče temperamentu psů, ovšem velmi často jsou studie zaměřené na pozorování pouze jednoho působícího faktoru. Ve studii pak chybí zaměření na více současně působících faktorů, které též mohou ovlivnit výsledné chování psa (Batt et al. 2008b).

Je možné rozlišit tři různé metody sběru údajů o osobnosti psa: 1. pozorování chování psa v jeho přirozeném prostředí; 2. testy chování; 3. informace od osob, které psa znají, například dotazníky zaslané majitelům psů (Svartberg 2007).

V současné době se tedy pro stanovení chování a temperamentu psů používá hned několik metod. Mezi nejběžnější z nich patří standardizované testy chování, kde je zaznamenáno subjektivní či objektivní hodnocení na řady testovaných situací (Svartberg & Forkman 2002).

3.6.1 Pozorovací testy

Mezi cíle pozorovacích testů patří snaha zhodnotit a popsat relativně širší rysy rozpoznatelné v přirozeném, běžném prostředí a tímto způsobem vydedukovat širší závěry o povaze jedince a o jeho chování pojatém v širším měřítku. Měl by obsahovat dvě části. Jednou z nich je samotný test a druhou je určitý systém hodnocení projevů psa během testu (Jones & Gosling 2005).

Pozorovací testy nejběžněji probíhají v důsledně zvoleném prostředí, které není nijak řízeno ani se do něj nijak nezasahovalo (Jones & Gosling 2005). Příkladem může být studie Goddard & Beilharz (1984), která hodnotila potenciální vodící psy z hlediska strachu. Jedinci procházeli nákupním centrem, který byl ideálním nepozměněným veřejným prostorem s množstvím pro psa potenciálně děsivých podnětů.

Z pozorování projevů psa během testované situace je jedincům následně udělen výsledek z různých, předem definovaných povahových vlastností (Murphy 1998).

3.6.2 Testy temperamentu

Testy temperamentu jsou řazeny mezi nejběžnější metody hodnocení. Bývají speciálně navrženy takovým způsobem, aby se dostaly do různých dimenzí osobnosti a temperamentu psa. To může mít význam pro budoucí výcvik pro roli asistenčního psa (Harvey et al. 2016).

Testy se obvykle provádějí za kontrolovaných či částečně kontrolovaných podmínek a zahrnují vystavení psa řadě podnětů. Následně se sledují a zaznamenávají reakce psa buďto přímo na místě nebo pomocí videozáznamu (Wilsson & Sinn 2012). Takto získané informace poslouží k předpovědi předpokládaného chování psa. V případě spolehlivých testů lze vybrat štěňata, která s větší pravděpodobností budou vyhovovat dané pracovní roli či je zařadit do vhodného domácího prostředí (Asher et al. 2013).

V několika studiích byly testy temperamentu použity pro samostatné hodnocení (Asher et al. 2013), v jiných studiích byly testy temperamentu doplněny dalším hodnocením, jako třeba hodnocením chování v nestandardizovaných podmínkách, fyziologickými parametry (Tomkins et al. 2011) nebo faktory prostředí jako je mateřské chování (Bray et al. 2017a).

U testů chování je riziko, že samotná testovací situace probíhající v kontrolovaném prostředí bude psem vnímána jako situace nová (Svartberg 2007). To vede k abnormálnímu a maladaptivnímu chování, které je specifické jen pro testovanou situaci (Boissy 1995). Pes se tedy nezachová tak, jak by se zachoval běžně. Jeho typické chování se neprojeví, jelikož reaguje na situaci pro něj novou. Z tohoto důvodu je v takových případech vhodné použít ještě jinou

metodu hodnocení (Svartberg 2007). Velmi užitečné může být ověření si výsledků testů informacemi o chování jedince v domácím prostředí. Pro pochopení vývoje zvířecí osobnosti je také nutná znalost toho, jak temperamentní kategorie souvisí s výsledky za běžných, netestovaných podmínek (Svartberg 2005).

Testy temperamentu mohou mít význam pro trénink psů a jejich budoucí vhodnost jako asistenční či vodící činnost. Tyto metody jsou obvykle prováděny za kontrolovaných podmínek a zajišťují poměrně objektivní měřítka reakcí psů na standardizovanou řadu podnětů a situací (i když i ty lze považovat jako určité omezení) (Bremhorst et al. 2018).

Takové metody, které jsou prováděné za stálých a kontrolovatelných podmínek, nazýváme standardizované testy.

Standardizované testy chování se snaží hodnotit osobnost psa a jsou častou metodou zvolenou při výběru psů k chovu či k výcviku pracovních psů. Během standardizovaného testu je určitý vzorek psů vystaven stejným či velmi podobným podnětům a pozorovatelé se pokouší měřit a zaznamenat četné množství typů chování psů sledované během testování. Existuje více metod, jak provést standardizované testy. Některé z nich jsou více popsány v následujících kapitolách (Wilsson & Sinn 2012).

3.6.3 Metoda kódování chování

Kódování chování je o něco více objektivní metodou ve srovnání s metodou hodnocení (Vazire et al. 2007). Kódování chování se snaží úzce definovat pozorované chování (například štěkání, vrtění ocasu apod.) a následně využít počty frekvencí a doby trvání těchto sledovaných typů chování (Netto & Planta 1997). Kódování chování je mnohokrát založeno na etogramech druhů či populace. Etogramy jsou hojně využívány v etologii a jsou to souborné objektivní popisy chování zvířete (Vazire et al. 2007).

3.6.4 Metoda hodnocení chování

Při metodě hodnocení chování je oproti metodě kódování výsledek testování ovlivněn obvykle širšími úsudky lidí, kteří hodnotí chování psa prostřednictvím konkrétních předem definovaných vlastností chování (Wilsson & Sinn 2012). Metodu hodnocení dále dělíme na objektivní (behaviorální) hodnocení, které je řízeno přísnými objektivními kritérii a subjektivní hodnocení (Svartberg 2007, Wilsson & Sinn 2012).

Objektivní (behaviorální) hodnocení je řízené objektivními kritérii a řadí se mezi nejobvyklejší metody všech etologických studií. Mezi některá objektivní kritéria řadíme například dobu trvání, frekvenci nebo počet. Tato metoda se používá v teoretických přístupech, kdy je měření chování užito jako ukazatel pro navrhovanou temperamentní kategorii (např. „bojácný“ nebo „nebojácný“) nebo k odhadu míry sledované temperamentní kategorie a k zvážení jejího stupně, např. podle počtu zaznamenaných útěků psa posuzovat stupeň „bázlivosti“ (Svartberg 2007). Hodnocení se provádí většinou na základě jediného pozorování v konkrétní testovací situaci. Charakteristické pro tuto metodu je tedy hodnocení konkrétního typu chování, jako například „reakce na hluk“ (Wilsson & Sinn 2012). Ve studii Svartberg & Forkman (2002) obsahovala metoda behaviorálního hodnocení stupnici 33 proměnných chování, jako například reakce na pozdrav, zájem o hru, aktivita, agrese, přetahování lanem

apod. Tyto proměnné byly objektivně hodnoceny body od 1 do 5 podle míry behaviorální reakce psů.

Subjektivní hodnocení osobnosti zvířete je na komplexnější úrovni, poskytuje vyšší míru popisu a může zaznamenat celý vzorec chování jedince. Posuzovatel sleduje psa a subjektivně ho hodnotí pomocí předem definovaných kritérií. Sleduje chování a reakce jedince v různých situacích (Svartberg 2007). Charakteristické pro tuto metodu je hodnocení temperamentních kategorií psa, kdy je jedinec popsán prostřednictvím přídavných jmen, jako například „spolehlivý“ nebo „zvědavý“. Tato metoda je založená více na pozorování chování psa (Wilsson & Sinn 2012). Mezi výhody této metody patří to, že zachycuje vyšší stupeň popisu a je možné zaznamenat komplexní vzorec chování. Problém může být takový, že přímé hodnocení může být zkreslené subjektivním názorem posuzovatele. Pro využití této metody se proto uplatňuje hned několik nezávislých posuzovatelů a vysoká kritéria dohody mezi posuzovateli pro pozorované vlastnosti (Svartberg 2007).

Hlavním rozdílem mezi metodou objektivního hodnocení a metodou subjektivního hodnocení je míra zapojení lidské intuice, která je nevyhnutelná při pozorování psů lidmi. Subjektivní hodnocení by mělo být spolehlivější, jelikož je menší možnost vzniku chyby při měření (Wilsson & Sinn 2012) a jde o popis chování na obecnější úrovni (Svartberg 2007). Je však náchylnější k zaujatosti pozorovatelů a tím pádem ovlivnění výsledků (Wilsson & Sinn 2012). Při porovnání těchto dvou metod výsledky naznačují, že obě metody hodnocení často korelují s kódováním chování, které bylo provedeno na stejných jedincích (De Meester et al. 2008).

3.6.5 Likertova stupnice

Takovým kompromisem mezi metodou kódování a metodami hodnocení může být běžně používané hodnocení sestavené na Likertově stupnici, kde je stupnice od jedné do pěti či od jedné do sedmi, kdy číslo odráží míru daného chování jedince (Svartberg 2007). Někdy je řazena mezi metody hodnocení (Wilsson & Sinn 2012). Pro představu Asher et al. (2013) ve své práci hodnotil potenciální vodící psy ve věku 6-8 týdnů, kteří byli vystaveni sérii osmi podnětů. Reakce psů pak byly hodnoceny na sedmibodové stupnici. Osm podnětů zahrnovalo reakci psa na posuzovatele, na podněty prostředí, na přivolání, aportování, jemné omezení, reakci na hluk, pohlázení, pohyblivou hračku, pobídku projít tunelem a pobídku přejít rampu.

Likertova stupnice se jeví jako prospěšnou a snadno používanou metodou ve studiích osobnosti psa a v praxi se běžně používá (Svartberg 2007).

3.6.6 Dotazníky

Dotazníky jsou zaměřené buď na konkrétní vlastnosti psa, nebo na osobnost psa obecně (Arata et al. 2010). V dotaznících obvykle majitel psa hodnotí chování psa nebo stupeň některých předem definovaných osobnostních rysů psa. Touto metodou jdou odhalit aspekty osobnosti jako například typické sociální chování psa v rodině, sklony ke kooperaci s členy rodiny nebo chování psa za situace, kdy je ponechán o samotě (Svartberg 2007).

Dotazníky přináší poměrně rychlou a lacinou možnost sběru informací o chování psů reagujících na přirozené situace (Mariti et al. 2012). Serpell & Hsu (2001) například prostřednictvím dotazníků hodnotili štěňata za účelem zjištění, jak se štěně chová v různých kontextech. Výsledek jejich práce naznačoval, že tato metoda hodnocení velmi předpovídá úspěch či neúspěch.

Použití dotazníků, kde majitel hodnotí běžné chování jedince v konkrétních situacích, se ve studiích společenských zvířat, zvláště ve studiích sledujících chování psa, běžně využívá. Může být přínosnou metodou pro zkoumání toho, jak se osobnost jedince projevuje v domácím, přirozeném prostředí (Svartberg 2005).

Tato metoda roste na popularitě, ovšem nese i některé nevýhody (Svartberg 2005). Takovou nevýhodou může být velký počet respondentů, kteří mohou zapříčinit zkreslení dat například nadhodnocením svého psa. Další nevýhodou může být fakt, že mnoho respondentů nemá dostatečné znalosti pro hodnocení chování psa a jeho životních podmínek, což může vést též ke zkreslení dat (Mariti et al. 2012). Je proto velmi zásadní posuzovat vyplněné dotazníky z hlediska spolehlivosti a platnosti (Svartberg 2005).

Dotazník, který je kvalitně vytvořen a je zajištěn dostatek vzorků může alespoň z části vyrovnat zaujatost, ke které má sklony mnoho majitelů psů (Svartberg 2007). Je proto zapotřebí, aby výsledky prošly náročným ověřením a aby poskytnutá data byla použitelná (Mariti et al. 2012).

3.6.7 Testy laterality

Během testů laterality jde o posuzování specifických funkcí pravé a levé mozkové hemisféry (tzv. funkční lateralizace), kde tyto funkce řídí motorické i senzorické reakce (Tomkins et al. 2012). Existují určitá spojení mezi lateralizovanou mozkovou aktivitou a emočním chováním (Larose et al. 2007) či citlivostí na hluk u psů (Branson & Rogers 2006). Pravá hemisféra je spojená s bázlivostí, která se projevuje ústupem od nových pro psa cizích věcí a situací. Levá hemisféra je naopak spojená s potlačením strachu a se zájmem prozkoumávat nové objekty a neznámé prostředí (Tomkins et al. 2012).

Batt et al. (2008b) popisují dva možné lateralizační testy – testy preferencí tlapek. První lateralizační test se nazývá zkouška páskou, který byl inspirovaný studií Quaranta et al. (2004). Test spočíval v tom, že se psovi aplikovala lepící páska z PVC na hřbet nosu na takové místo, kde ji pes nemohl vidět. Pes se tuto pásku přirozeně snažil odstranit. Každý pokus psa odstranit pásku pomocí tlapy byl sledován a bylo zaznamenáváno, zdali pes použil pravou či levou tlapku. Po 26 pokusech psa odstranit lepící pásku byl test ukončen.

Druhý test je test s Kongem. V tomto testu se využívá dutá gumová hračka pro psa ve tvaru válce známá jako Kong. Kong je naplněn potravou a podá se psovi (Batt et al. 2007). Branson & Rogers (2006) zkoumali vztah mezi stupněm lateralizace a fóbií z hluku prostřednictvím hodnocení preference tlapy, kterou pes používá k držení Konga při získávání potravy uvnitř válce. Psi bez významné preference jedné z tlapek byli značně reaktivnější na zvuky než psi s preferencí pravé či levé tlapy a tím pádem byli tyto psi hodnoceni jako bázlivější a náchylnější k úzkosti. Existuje tedy určitá souvislost mezi motorickou lateralitou a citlivostí psa na hluk.

Strach a vyšší reaktivita na hluk je jeden z hlavních důvodů selhání potenciálního vodícího psa ve výcviku (Goddard & Beilharz 1984).

3.6.8 Test kortizolu ve slinách

V průběhu testování se testovaným jedincům odeberou vzorky slin pro měření koncentrace kortizolu (Batt et al. 2008a). Kortizol je katabolický hormon, který způsobuje lipolýzu a redistribuci tuků, jakož i rozklad tělesných tkání jako jsou svaly, kůže a kosti.

Odebrané vzorky slin jsou skladovány v mrazu a následně transportovány do laboratoře, kde jsou prostřednictvím centrifugace odděleny od výtěrového bavlněného tamponku (Batt et al. 2008a). Zvýšené koncentrace kortizolu byly u mnoha druhů zvířat spojeny s bázlivostí (Batt et al. 2008b) a jsou úzce spojeny s fyziologickými stresovými odpověďmi u řady zvířat, včetně psů (Hydbring-Sandberg et al. 2004). Goddard & Beilharz (1984) také předpokládali, že vyšší koncentrace kortizolu je spojena právě se strachem, a tím i se selháním potenciálních vodících psů.

3.6.9 Další možné uspořádání metod hodnocení

Užitečné uspořádání metod testování temperamentu psa také vytvořili Jones & Gosling (2005), kteří vytvořili přehled a hodnocení výzkumů týkajících se temperamentu a osobnosti psů, rozdělili metody testování do čtyř skupin, kterými jsou testovací baterie, hodnocení jednotlivých psů, expertní hodnocení prototypů plemene a pozorovací testy.

Testovací baterie je nejběžnější užívanou metodou hodnocení. Primárním cílem této metody je zaznamenání reakcí psů na konkrétní podněty. V průběhu testu se psovi předkládají různé, zpravidla pro psa neznámé sady podnětů, postupně jeden po druhém a sledují se jeho reakce na ně. Testovací baterie jsou tedy složeny ze dvou částí – samotné testy a systém kódování reakcí psů na podněty v testech. Tato metoda by teoreticky oproti ostatním měla být nejvíce objektivní. V praxi se však míra objektivity značně liší.

Hodnocení jednotlivých psů si klade za cíl nashromáždit informace týkající se chování a historie každého sledovaného jedince. Informace poskytuje nejčastěji majitel psa. Ten byl zvolen do účasti studie obvykle na základě členství ve skupině (např. konkrétního plemene).

Expertní hodnocení prototypů plemene provádí vědci určené odborníci na psy – veterináři, trenéři psů apod. Ti nehodnotí jednotlivé jedince, ale plemena či pohlaví jako jeden celek.

Pozorovací testy hodnotily kategorie temperamentu, které byly rozlišitelné v přirozeném prostředí, které bylo ovšem důsledně vybráno, například nákupní centrum, které použili Goddard & Beilharz (1984), kteří hodnotili potenciální vodící psy z hlediska strachu.

Díky této metodě je, v porovnání s testovací baterií, možné komplexněji hodnotit kategorie temperamentu psů (Jones & Gosling 2005).

Některé studie pak používají kombinace těchto metod hodnocení.

3.7 Kvalita testů temperamentu psů

Zpravidla rozlišujeme čtyři požadavky na kvalitu testu. Zprvu je třeba standardizovat provedení a popis konkrétního testu, kde by měl být jedinou proměnnou testovaný subjekt, kterým je pes. Zadruhé, test musí být spolehlivý. V případě opakovaného užití je zapotřebí výsledky korelovat. Zatřetí, bodování v testu musí být citlivé na rozdíly v chování. Zjištěné výsledky je pak třeba přenést na přesnou a objektivní stupnici, která hodnotí danou temperamentní kategorii. Samotnému testování také často předchází předběžná pozorování a

předběžné testy, které mají za cíl vybrat nejvhodnější metodu testování. A nakonec musí být test platný. Což znamená, že by se mělo měřit a přesně hodnotit to, co bylo v zájmu pozorování (Diederich & Giffroy 2006).

Mají-li mít testy temperamentu nějakou hodnotu je zapotřebí, aby se tedy prokázaly svou platností a spolehlivostí (Jones & Gosling 2005). S tím souvisí i prokázání platnosti a spolehlivosti temperamentních kategorií, které ovlivní kvalitu celého testu (Gosling 2001).

Studie, které se zabývají temperamentem u lidí již mnoho let, musí zajišťovat spolehlivost a platnost v dostatečné míře, aby mohly být informace z ní vycházející brány za relevantní (Matthews et al. 2003). U studií temperamentu zvířat se míra, kterou je ověřována platnost a spolehlivost, liší studie od studie. Mnoho studií předkládá pozoruhodná zjištění, ovšem mnohdy v testu nedokážou posoudit různé faktory působící současně. Příkladem mohou být některé práce zaměřující se na predikci a hodnocení psů z hlediska vhodnosti pro programy vodících psů (Knol et al. 1988; Godard & Beilharz 1984; Murphy 1998). Konkrétně Knol et al. (1988) použili testy temperamentu u mnoha organizací s vodícími psy a přišli na to, že i přes fakt, že se testy temperamentu běžně využívají, přestože nebyly testovány na kvalitu.

3.7.1 Standardizace

Za posledních několik desetiletí bylo vytvořeno nemalé množství testů, zaměřené na chování a temperament štěňat a dospělých psů (Diederich & Giffroy 2006). Chování psů lze sledovat v jejich přirozeném prostředí nebo právě za standardizovaných podmínek. Testy chování, které zvířata podstupují, bývají standardizované experimentální situace, kde určité podněty slouží k vyvolání určitého typu chování, které se následně statisticky porovnává s chováním dalších jedinců testovaných stejnou metodou (Serpell & Hsu 2001).

Aby byl test považován za spolehlivý a platný, je hlavním požadavkem standardizace zvoleného postupu. Snaží se minimalizovat variabilitu mezi jednotlivými testy prováděných na více psech. Pro zajištění standardizace je zapotřebí rozeznat, určit a kontrolovat všechny možné zdroje variability tak, aby jedinou proměnnou byla reakce psa (Diederich & Giffroy 2006). Je důležité, aby podmínky (typ představených podnětů, místo, načasování testování apod.) byly stejné pro všechny psy, které chceme testovat (Taylor & Mills 2006).

3.7.2 Spolehlivost

Spolehlivost je předpokladem platnosti testu (Jones & Gosling 2005) a pojednává o míře, do jaké jsou výsledky měření jednotlivých testů bez velkých odchylek (Taylor & Mills 2006). Týká se tedy opakovatelnosti a stálosti měření (Martin & Bateson 1993). Stálost se stanovuje mezi osobou, která hodnotí test, dalšími pozorovateli, mezi jednotlivými testy navzájem, místy, kde hodnocení probíhalo, psem a rámcem dílčích složek opatření sloužících k posouzení konkrétního typu chování jedince (Taylor & Mills 2006).

Zjišťování stálosti měření napříč testy se provádí tak, že je ten samý test aplikován dvakrát na stejný subjekt po daném časovém intervalu. Poté se na základě podobnosti či rozdílů mezi sledovanými hodnotami chování (frekvencí, intenzitou, dobou trvání apod.), získaných z těchto dvou testů, vypočítají korelační koeficienty. Ovšem tento časový interval, kdy se provede zopakování testu, bývá u různých studií různě dlouhý. Během časové prodlevy mezi testy tak může dojít k procesu učení, kdy se behaviorální schopnosti jedince během druhého testu značně

zdokonalí. Proto hodnoty, které dostaneme v druhém testu, nemají na spolehlivost měřených výsledků takový vliv (Diederich & Giffroy 2006). Pohlaví osoby, která testování provádí a hodnotí, může ovlivnit chování psa a může tak být dalším důvodem odchylky ve výsledcích testu (Ruefenacht et al. 2002; Taylor & Mills 2006). Nejen lidé, ale i ostatní živočichové, mohou ovlivnit to, jak se jedinec zachová. Například Goddard & Beilharz (1985) ve své studii potenciálních vodičích psů zjistili, že jsou-li testováni psi v přítomnosti mladého psa, jejich chování je více sebevědomé. Bude-li jim naopak představen pes starší, bude pro ně naopak znamenat autoritu a jejich chování bude více umírněné.

V případě, že testy nebudou spolehlivé, nebudou ani platné (Diederich & Giffroy 2006). Jones & Gosling (2005) porovnávali studie týkající se temperamentu psa. Tyto sledované studie jen zřídka předkládaly míru spolehlivosti jakéhokoli typu.

3.7.3 Platnost

Platnost pojednává o vhodnosti, smysluplnosti a užitečnosti daných závěrů odvozených z výsledků testů (Taylor & Mills 2006). Týká se toho, do jaké míry test hodnotí to, co je požadováno (Martin & Bateson 1993). Platnost můžeme posuzovat z vnitřní (obsahové a konstrukční) a vnější (prediktivní) strany (Diederich & Giffroy 2006).

Obsahová platnost testu zahrnuje všechny jeho různé proměnné, které mají souvislost se sledovanou a hodnocenou temperamentní kategorií. Proto je test zpracováván vědci, kteří se chováním zabývají nebo lidmi, kteří mají se psy zkušenost a pracují s nimi. Konstrukční platnost souvisí s rozsahem, ve kterém se měří to, co by se mělo měřit. Prediktivní platnost je indikátorem toho, zda to, co bylo během testu hodnoceno, bude platné i v pozdějším věku psa (Diederich & Giffroy 2006).

Mají-li testy temperamentu zajišťovat platnost, je nezbytné, aby skutečně posuzovaly ty kategorie temperamentu, na které jsou zacíleny (Taylor & Mills 2006).

4 Závěr

Tato práce byla vytvořena s cílem přiblížit požadovaný temperament u vodičích a asistenčních psů a více zmapovat tuto problematiku. Byla zaměřena jak na temperament psů obecně, tak na temperament, který je požadován u vodičích a asistenčních psů. Také sledovala metody, prostřednictvím kterých je temperament psů hodnocen. Na začátku byly definovány pojmy související s tématem temperamentu psů. Především se zaměřovaly na temperament a osobnost. Pojmy temperament, osobnost a charakter jsou mezi sebou, co se týče studií zvířat, mnohdy zaměňovány a neexistuje jejich jednotná, všeobecně přijímaná terminologie, jakou můžeme nalézt u studií zabývajících se lidmi. Narážíme zde na otázku antropomorfismu, kdy byl pojem „osobnost“ především před několika desítkami let považován za pojem primárně lidský.

Psi jsou zvířata, která se vyznačují širokou škálou temperamentních kategorií a rozdílných projevů chování. Z této široké škály se vybírají vhodní jedinci pro vodičí a asistenční činnost, kteří mají významné poslání a zastávají tak nezastupitelnou roli v oboru. Je proto žádoucí se o temperament psů co nejvíce zajímat a snažit se jeho co nejpřesnější predikci a o následný výběr takových jedinců, kteří požadovaný temperament mají.

Existuje určité kategorizování temperamentu u zvířat, které ovšem nebylo nikdy přesně a jednotně definováno, jelikož vznikalo mnohdy zcela intuitivně na základě lidského úsudku (Murphy 1998). Jedním z důvodů vzniku nejednotné kategorizace je, že studie, které sledovaly danou problematiku, jsou rozprostřeny mezi různé oblasti zájmu jako je psychologie, biologie, etologie či chování zvířat. Tyto studie vznikaly většinou nezávisle na sobě a sledovaly odlišné cíle. To znesnadňuje porozumění a porovnávání informací napříč různými studii.

Na základě zjištěných poznatků lze říci, že mezi temperamentní kategorie, které nejčastěji zapříčiní vyloučení psů z programu výcviku vodičích či asistenčních psů patří „strach“ (Goddard & Beilharz 1984; Scott & Fuller 1965), „snadné rozptýlení“ (Arata et al. 2010; Scott & Fuller 1965) a „agresivita“ (Scott & Fuller 1965; Murphy 1998). Nevhodný temperament psů bývá hlavní příčinou vyřazení jedince z výcviku vodičích a asistenčních psů (Goddard & Beilharz 1982; Serpell & Hsu 2001). Včasnou selekcí nevhodných jedinců se ušetří mnoho času a finančních prostředků organizací zabývajících se výcvikem psů.

Temperament psů je posuzován různými metodami, které se více či méně snaží zajišťovat kvalitu testu a tím i jeho platnost a spolehlivost. Jednotná kategorizace temperamentu a standardizovaný slovník pojmů, který by byl jednotně používán, by celou problematiku zjednodušil. Zájem o studium temperamentu psů stále roste. Díky tomu se objevují stále nové, užitečné postřehy a poznatky.

5 Literatura

1. Allport GV. 1937. Personality: A psychological interpretation. Henry Holt and Company, New York.
2. Appleby DL, Brasdaw JWS, Casey RA. 2002. Relationship between aggressive and avoidance behaviour by dogs and their experience in the first six months of life. *Veterinary Record* **150**:434-438.
3. Arata S, Momozawa Y, Takeuchi Y, Mori Y. 2010. Important Behavioral Traits for Predicting Guide Dog Qualification. *Journal of Veterinary Medical Science* **72**:539-545.
4. Abrantes R. 2000. Vývoj sociálního chování psů a dalších šelem psovitých. Dona, České Budějovice.
5. Asher L, Blythe S, Roberts R, Toothill L, Craigon PJ, Evans KM, Green MJ, England GCW. 2013. A standardized behavior test for potential guide dog puppies: Methods and association with subsequent success in guide dog training. *Journal of Veterinary Behavior* **8**:431-438.
6. Batt LS, Batt MS, Baguley JA, McGreevy PD. 2008a. Factors associated with success in guide dog training. *Journal of Veterinary Behavior* **3**:143-151.
7. Batt LS, Batt MS, Baguley JA, McGreevy PD. 2008b. The effects of structured sessions for juvenile training and socialization on guide dog success and puppy-raiser participation. *Journal of Veterinary Behavior* **3**:199-206.
8. Batt LS, Batt MS, Baguley JA, McGreevy PD. 2010. Relationships between puppy management practices and reported measures of success in guide dog training. *Journal of Veterinary Behavior* **5**:240-246.
9. Batt LS, Batt MS, McGreevy PD. 2007. Two tests for motor laterality in dogs. *Journal of Veterinary Behavior* **2**:47-51.
10. Bell AM, Hankison SJ, Laskowski KL. 2009. The repeatability of behaviour: a meta-analysis. *Animal Behaviour* **77**:771-783.
11. Blackshaw JK. 1988. Abnormal behaviour in dogs. *Australian Veterinary Journal* **65**:393-394.
12. Blatný M. 2010. Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy. Grada, Praha.

13. Boissy A. 1995. Fear and Fearfulness in Animals. *The Quarterly Review of Biology* **70**:165-191.
14. Branson NJ, Rogers LJ. 2006. Relationship between paw preference strength and noise phobia in *Canis familiaris*. *Journal of Comparative Psychology* **120**:176-183.
15. Bray EE, Sammel MD, Cheney DL, Serpell JA, Seyfarth RM. 2017a. Effects of maternal investment, temperament, and cognition on guide dog success. *Proceedings of the National Academy of Sciences* **114**:9128-9133.
16. Bray EE, Sammel MD, Cheney DL, Serpell JA, Seyfarth RM. 2017b. Characterizing early maternal style in a population of guide dogs. *Frontiers in Psychology* **8**:175.
17. Bray EE, Sammel MD, Seyfarth RM, Serpell JA, Cheney DL. 2017c. Temperament and problem solving in a population of adolescent guide dogs. *Animal Cognition* **20**:923-939.
18. Bremhorst A, Mongillo P, Howell T, Marinelli L. 2018. Spotlight on Assistance Dogs—Legislation, Welfare and Research. *Animals* **8**:129.
19. Brown SW, Goldstein LH. 2011. Can seizure-alert dogs predict seizures? *Epilepsy Research* **97**:236-242.
20. Burgoyne L, Dowling L, Fitzgerald A, Connolly M, Browne JP, Perry J. 2014. Parents' perspectives on the value of assistance dogs for children with autism spectrum disorder: a cross-sectional study. *BMJ Open* **4**:47-86.
21. Burrows KE, Adams CL, Spiers J. 2008. Sentinels of Safety: Service Dogs Ensure Safety and Enhance Freedom and Well-Being for Families With Autistic Children. *Qualitative Health Research* **18**:1642-1649.
22. Buss AH, Chess S, Goldsmith HH, Hinde RA, Mccall RB, Plomin R, Rothbart MK, Thomas A. 1987. Roundtable: What is temperament? Four approaches. *Child Development* **58**:505-529.
23. Carlisle GK. 2015. The Social Skills and Attachment to Dogs of Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders* **45**:1137-1145.
24. Cloninger CT. 1994. Temperament and personality. *Current Opinion in Neurobiology* **4**:266-273.
25. Crone EA. 2009. Executive functions in adolescence: inferences from brain and behavior. *Developmental Science* **12**:825-830.

26. Ensminger JJ. 2010. *Service and Therapy Dogs in American Society: Science, Law and the Evolution of Canine Caregivers*. Charles C Thomas Publisher, USA.
27. De Meester RH, De Bacquer D, Peremans K, Vermeire S, Planta DJ, Coopman F, Audenaert K. 2008. A preliminary study on the use of the Socially Acceptable Behavior test as a test for shyness/confidence in the temperament of dogs. *Journal of Veterinary Behavior* **3**:161-170.
28. Diederich C, Giffroy J-M. 2006. Behavioural testing in dogs: A review of methodology in search for standardisation. *Applied Animal Behaviour Science* **97**:51-72.
29. Dingemans NJ, Wolf M. 2010. Recent models for adaptive personality differences: a review. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* **365**:3947-3958.
30. Duffy DL, Serpell JA. 2012. Predictive validity of a method for evaluating temperament in young guide and service dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **138**:99-109.
31. Ennik I, Liinamaa A-E, Leighton E, Arendonk J. 2006. Suitability for field service in 4 breeds of guide dogs. *Journal of Veterinary Behavior* **1**:67-74.
32. Foyer P, Bjällerhag N, Wilsson E, Jensen P. 2014. Behaviour and experiences of dogs during the first year of life predict the outcome in a later temperament test. *Applied Animal Behaviour Science* **155**:93-100.
33. Goddard ME, Beilharz RG. 1982. Genetic and environmental factors affecting the suitability of dogs as Guide Dogs for the Blind. *Theoretical and Applied Genetics* **62**:97-102.
34. Goddard ME, Beilharz RG. 1983. Genetics of traits which determine the suitability of dogs as guide-dogs for the blind. *Applied Animal Ethology* **9**:299-315.
35. Goddard ME, Beilharz RG. 1984. A factor analysis of fearfulness in potential guide dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **12**:253-265.
36. Goddard ME, Beilharz RG. 1985a. A multivariate analysis of the genetics of fearfulness in potential guide dogs. *Behavior Genetics* **15**:69-89.
37. Goddard ME, Beilharz RG. 1985b. Individual variation in agonistic behaviour in dogs. *Animal Behaviour* **33**:1338-1342.
38. Goodloe LP, Borchelt PL. 1998. Companion Dog Temperament Traits. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **1**:303-338.

39. Gonder-Frederick L, Rice P, Warren D, Vajda K, Shepard J. 2013. Diabetic Alert Dogs: A Preliminary Survey of Current Users. *Diabetes Care* **36**:47-47.
40. Gosling SD. 2001. From mice to men: What can we learn about personality from animal research? *Psychological Bulletin* **127**:45-86.
41. Harvey ND, Craigon PJ, Sommerville R, McMillan C, Green M, England GCW, Asher L. 2016. Test-retest reliability and predictive validity of a juvenile guide dog behavior test. *Journal of Veterinary Behavior* **11**:65-76.
42. Hennessy MB, Voith VL, Mazzei SJ, Buttram J, Miller DD, Linden F. 2001. Behavior and cortisol levels of dogs in a public animal shelter, and an exploration of the ability of these measures to predict problem behavior after adoption. *Applied Animal Behaviour Science* **73**:217-233.
43. Holdsworth JK. 1967. Selection and training of guide dogs for the blind. *Victorian Veterinary Proceedings* **26**:36-39.
44. Holmes J. 1979. *The Family Dog: Its Choice and Training*. Popular Dogs Publishing, London.
45. Humphrey ES. 1934. "MENTAL TESTS" FOR SHEPHERD DOGS: An Attempted Classification and Evaluation of the Various Traits that go to Make Up "Temperament" in the German Shepherd Dog. *Journal of Heredity* **25**:129-136.
46. Humphrey E, Warner L. 1934. *Working Dogs: The Attention to Produce a Strain of German Shepherds which Combines Working Schopnost and Beauty of Conformation*. John Hopkins Press, Kalifornie.
47. Hydbring-Sandberg E, von Walter LW, Høglund K, Svartberg K, Swenson L, Forkman B. 2004. Physiological reactions to fear provocation in dogs. *Journal of Endocrinology* **180**:439-448.
48. Jensen P. 2007a. The Dog in Its Zoological Context. Pages 1-37 in Jensen P, editor. *The Behavioural Biology of Dogs*. CAB International, UK.
49. Jensen P. 2007b. Mechanisms and Function in Dog Behaviour. Pages 61-75 in Jensen P, editor. *The Behavioural Biology of Dogs*. CAB International, UK.
50. John OP, Gosling SD. 2000. Personality traits. Pages 140-144 in Kazdin AE, editor. *Encyclopedia of psychology*. American Psychological Association, Washington DC.
51. Jones AC, Gosling SD. 2005. Temperament and personality in dogs (*Canis familiaris*): A review and evaluation of past research. *Applied Animal Behaviour Science* **95**:1-53.

52. Knol BW, Roozendaal C, Bogaard L, Bouw J. 1988. The suitability of dogs as guide dogs for the blind: Criteria and testing procedures. *Veterinary Quarterly* **10**:198-204.
53. King T, Hemsworth PH, Coleman GJ. 2003. Fear of novel and startling stimuli in domestic dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **82**:45-64.
54. Kirton A, Winter A, Wirrell E, Snead OC. 2008. Seizure response dogs: Evaluation of a formal training program. *Epilepsy & Behavior* **13**:499-504.
55. Larose C, Richard-Yris M, Hausberger M, Rogers LJ. 2007. Laterality of horses associated with emotionality in novel situations. *Laterality: Asymmetries of Body, Brain and Cognition* **11**:355-367.
56. MacKay J, Haskell M. 2015. Consistent Individual Behavioral Variation: The Difference between Temperament, Personality and Behavioral Syndromes. *Animals* **5**:455-478.
57. Mahut, H. 1958. Breed differences in the dog's emotional behaviour. *Canadian Journal of Psychology/Revue canadienne de psychologie* **12**:35-44.
58. Mai D, Howell T, Benton P, Bennett PC. 2020. Raising an Assistance Dog Puppy—Stakeholder Perspectives on What Helps and What Hinders. *Animals* **10**:128.
59. Mariti C, Gazzano A, Moore JL, Baragli P, Chelli L, Sighieri C. 2012. Perception of dogs' stress by their owners. *Journal of Veterinary Behavior* **7**:213-219.
60. Martin P, Bateson P. 1993. *Measuring Behaviour: An Introductory Guide*. Cambridge University Press, Cambridge.
61. Maslow AH. 1970. *Motivation and Personality*. Harper and Row. New York.
62. Matthews G, Deary IJ, Whiteman MC. 2003. *Personality traits*. Cambridge University Press, New York.
63. McCrae RR, Costa PT, Ostendorf F, Angleitner A, Hřebíčková M, Avia MD, Sanz J, Sánchez-Bernardos ML, Kusdil ME, Woodfield R, Saunders PR, Smith PB. 2000. Nature over nurture: Temperament, personality, and life span development. *Journal of Personality and Social Psychology* **78**:173-186.
64. Miklósi A. 2007. *Dog Behaviour, Evolution, and Cognition*. Oxford University Press, UK.

65. Murphy JA. 1998. Describing categories of temperament in potential guide dogs for the blind. *Applied Animal Behaviour Science* **58**:163-178.
66. Netto WJ, Planta DJU. 1997. Behavioural testing for aggression in the domestic dog. *Applied Animal Behaviour Science* **52**:243-263.
67. Pavlov IP. 1941. Lectures on conditioned reflexes, volume two: Conditioned reflexes and psychiatry. Gantt WH, translator. International Publishers, New York.
68. Pervin LA, Cervone D, John OP. 2005. *Personality: Theory and Research*. John Wiley & Sons. USA.
69. Pfaffenberger CJ, Scott JP, Fuller JL, Ginsburg BE, Biefelt SW. 1976. *Guide dogs for the blind: their selection, development, and training*. Elsevier Science Publishing Company, Amsterdam.
70. Plevová I, Petrová A. 2012. *Obecná psychologie*. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc.
71. Quaranta A, Siniscalchi M, Frate A, Vallortigara G. 2004. Paw preference in dogs: relations between lateralised behaviour and immunity. *Behavioural Brain Research* **153**:521-525.
72. Royce JR. 1955. A factorial study of emotionality in the dog. *Psychological Monographs: General and Applied* **69**:1-27.
73. Ruefenacht S, Gebhardt-Henrich S, Miyake T, Gaillard C. 2002. A behaviour test on German Shepherd dogs: heritability of seven different traits. *Applied Animal Behaviour Science* **79**:113-132.
74. Scott JP. 1958. Critical Periods in the Development of Social Behavior in Puppies. *Psychosomatic Medicine* **20**:42-54.
75. Scott JP, Fuller JL. 1965. *Genetics and the social behavior of the dog*. University of Chicago Press. Chicago.
76. Serpell JA, Duffy DL. 2016. Aspects of Juvenile and Adolescent Environment Predict Aggression and Fear in 12-Month-Old Guide Dogs. *Frontiers in Veterinary Science* **3**:49.
77. Serpell JA, Hsu Y. 2001. Development and validation of a novel method for evaluating behavior and temperament in guide dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **72**:347-364.

78. Serpell JA, Jagoe JA. 1995. Early experience and the development of behaviour. 79-102 in Serpell J, editor. *The Domestic Dog: Its Evolution, Behaviour and Interactions with People*. Cambridge University Press, UK.
79. Sisk CL, Zehr JL. 2005. Pubertal hormones organize the adolescent brain and behavior. *Frontiers in Neuroendocrinology* **26**:163-174.
80. Stace LB. 2016. Welcoming max: Increasing pediatric provider knowledge of service dogs. *Complementary Therapies in Clinical Practice* **24**:57-66.
81. Stur I. 1987. Genetic aspects of temperament and behaviour in dogs. *Journal of Small Animal Practice* **28**:957-964.
82. Svartberg K. 2005. A comparison of behaviour in test and in everyday life: evidence of three consistent boldness-related personality traits in dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **91**:103-128.
83. Svartberg K. 2006. Breed-typical behaviour in dogs – Historical remnants or recent constructs? *Applied Animal Behaviour Science* **96**:293-313.
84. Svartberg K. 2007. Individual Differences in Behaviour – Dog Personality. Pages 182-206 in Jensen P, editor. *The Behavioural Biology of Dogs*. CAB International, UK.
85. Svartberg K, Forkman B. 2002. Personality traits in the domestic dog (*Canis familiaris*). *Applied Animal Behaviour Science* **79**:133-155.
86. Svartberg K, Tapper I, Temrin H, Radesäter T, Thorman S. 2005. Consistency of personality traits in dogs. *Animal Behaviour* **69**:283-291.
87. Takeuchi Y, Hashizume C, Arata S, Inoue-Murayama M, Maki T, Hart BL, Mori Y. 2009. An approach to canine behavioural genetics employing guide dogs for the blind. *Animal Genetics* **40**:217-224.
88. Taylor KD, Mills DS. 2006. The development and assessment of temperament tests for adult companion dogs. *Journal of Veterinary Behavior* **1**:94-108.
89. Tomkins LM, Thomson PC, McGreevy PD. 2011. Behavioral and physiological predictors of guide dog success. *Journal of Veterinary Behavior* **6**:178-187.
90. Tomkins LM, Thomson PC, McGreevy PD. 2012. Associations between motor, sensory and structural lateralisation and guide dog success. *The Veterinary Journal* **192**:359-367.

91. Trybocka R. 2014. Character assessment testing to test suitability for guide dogs. *Veterinary Nursing Journal* **25**:32-33.
92. Vazire S, Gosling SD, Dickey AS, Schaprio SJ. 2007. Measuring personality in nonhuman animals. Pages 190-206 in Robins RW, Fraley RC, Krueger R, editors. *Handbook of Research Methods in Personality Psychology*. Guilford, New York.
93. Weiss E, Greenberg G. 1997. Service dog selection tests: Effectiveness for dogs from animal shelters. *Applied Animal Behaviour Science* **53**:297-308.
94. Wilsson E, Sundgren P-E. 1997. The use of a behaviour test for the selection of dogs for service and breeding, I: Method of testing and evaluating test results in the adult dog, demands on different kinds of service dogs, sex and breed differences. *Applied Animal Behaviour Science* **53**:279-295.
95. Wilsson E, Sinn DL. 2012. Are there differences between behavioral measurement methods? A comparison of the predictive validity of two ratings methods in a working dog program. *Applied Animal Behaviour Science* **141**:158-172.
96. Winkle M, Crowe TK, Hendrix I. 2012. Service Dogs and People with Physical Disabilities Partnerships: A Systematic Review. *Occupational Therapy International* **19**:54-66.
97. Wirth KE, Rein DB. 2009. The Economic Costs and Benefits of Dog Guides for the Blind. *Ophthalmic Epidemiology* **15**:92-98.
98. Zuckerman M. 1991. *Psychobiology of Personality*. Cambridge University Press, Cambridge.